T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI TİCARET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE'NİN 2002-2018 YILLARI ARASINDA SEÇİLMİŞ İSLAM ÜLKELERİ İLE DIŞ TİCARETİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATİH CEVAHİROĞLU

100018886

İSTANBUL, 2019

T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI TİCARET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE'NİN 2002-2018 YILLARI ARASINDA SEÇİLMİŞ İSLAM ÜLKELERİ İLE DIŞ TİCARETİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATİH CEVAHİROĞLU

100018886

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Muhittin ADIGÜZEL

İSTANBUL, 2019

T.C. İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Uluslararası Ticaret

Yüksek Lisans programı öğrencisi Fatih Cevahiroğlu'nun Türkiye'nin 2002-2018 yılları arasında seçilmiş İslam Ülkeleri ile Dış Ticaretinin İncelenmesi başlıklı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulu 18.06.2019 tarih ve 144/10 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	UNVANI, ADI SOYADI	İMZA
TEZ DANIŞMANI	Dr.Öğr.Üyesi Muhittin Akgüzel	
JÜRİ ÜYESİ	Prof.Dr. Mehmet Mekeren	
JÜRİ ÜYESİ	Dr.Öğr.Üy. Hilmi Ersoy	

(*) Yüksek lisans tez savunma jürileri en az biri kurum dışından olmak üzere danışman dahil en az üç öğretim üyesinden oluşur. Jürinin üç kişiden oluşması durumunda eş danışman jüri üyesi olamaz. Eş tez danışmanının jüri üyesi olması durumunda asıl jüri beş üyeden oluşur.

ÖZET

TÜRKİYE'NİN 2002-2018 YILLARI ARASINDA SEÇİLMİŞ İSLAM ÜLKELERİ İLE DIŞ TİCARETİNİN İNCELENMESİ

Dış ticaret ülkelerin kalkınmasında ve büyümesinde önemli faktörlerden biridir. Türkiye'nin yaşadığı krizlerin ana sebebi döviz kıtlığı olmuştur. Bu nedenle ülkemizin ihracatının artması hayati önem taşımaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin sosyokültürel bağlarının olduğu İslam ülkeleri ile dış ticaretinin irdelenerek mevcut durumun ortaya konulması amacıyla yapılan bu araştırmada 2002-2018 yılları arasında Türkiye'nin seçilmiş İslam ülkeleri olarak Libya, İran, Mısır, Katar ve Irak ile gerçekleştirdiği dış ticaretin değişimi incelenmiştir. Bu kapsamda bu ülkelerle dış ticaretin, bu dönemdeki farklılaşması analiz edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Dış ticaret, İslam Ülkeleri, İhracat

ABSTRACT

INVESTIGATION OF SELECTED ISLAMIC COUNTRIES WITH TURKEY'S FOREIGN TRADE BETWEEN THE YEARS 2002-2018

Foreign trade is one of the important factors in the development and growth of countries. The main cause of the crisis in Turkey has been some foreign exchange shortages. Therefore, the increase in exports of our country is of vital importance In this context, this study examined Turkey's socio-cultural ties with Islamic countries where the foreign trade is conducted in order to reveal the current situation. For this reason, between the years 2002-2018 selected Islamic countries (Libya, Iran, Egypt, Qatar, Iraq) with the foreign exchange trade of Turkey were examined. In this context, the differentiation of foreign trade with these countries in this period was analyzed.

Keywords: Foreign trade, Islamic countries, Export

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tez çalışması boyunca bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, çalışmam süresince yardımlarını esirgemeyen ve beni her zaman yürekten cesaretlendiren değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Muhittin ADIGÜZEL'e teşekkürü borç bilirim.

Bu tezi hayat boyunca yardımlarını esirgemeyen, maddi manevi her daim yanımda olan Mehmet CEVAHİROĞLU ve aileme ithaf ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **i**
ÖNSÖZ ..... **ii**
İÇİNDEKİLER ..... **iv**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **vi**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **vii**
GRAFİK LİSTESİ ..... **viii**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **ix**
GİRİŞ **1**
BİRİNCİ BÖLÜM **3**
DIŞ TİCARET **3**
1.1.Dış Ticaret 3
1.2.İthalat 3
1.3.İhracat 5
1.3.1.İhracat Türleri 6
1.4. Dönemler Halinde Dış Ticaret 8
1.4.1. 1980 Öncesi Dış Ticaret 8
1.4.1.1.Cumhuriyetin İlk Yılları (1923 – 1929) Dış Ticaret 8
1.4.1.2.Korumacı Ticaret Politikaları Dönemi (1930-1949) 9
1.4.1.3.Kısmi Liberalizasyon Dönemi (1950-1962) 11
1.4.1.4.Planlı Kalkınma Dönemi (1963-1980) 12
1.4.2.1980 Sonrası Dış Ticaret 13
1.4.2.1.1980-1988 Dönemi: 24 Ocak 1980 İstikrar Tedbirleri 13
1.4.2.2.1989-2000 Yılları Arasında Ekonominin Dönüşümü 15
1.4.2.3.2000 Yılından Günümüze Dış Ticaret 17
İKİNCİ BÖLÜM **19**
İSLAM ÜLKELERİ ARASINDAKİ DIŞ TİCARET **19**
2.1.İslam İş Birliği Teşkilatında Dış Ticaret 19
2.2.İslam İşbirliği Teşkilatı'nın Türkiye İle Dış Ticareti 23
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM **26**

TÜRKİYE'NİN SEÇİLMİŞ İSLAM ÜLKELERİ İLE DIŞ TİCARETİ 26
3.1. Türkiye'nin Libya ile İthalat ve İhracatı 26
3.2 Türkiye'nin İran'la Dış Ticareti 35
3.3.Türkiye'nin Mısır ile Dış Ticareti 41
3.4. Türkiye'nin Katar ile Dış Ticareti 43
3.5. Türkiye'nin Irak ile Dış Ticareti 51
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 59
UYGULAMA 59
4.1.Araştırmanın Amacı : 59
4.2.Verilerin Toplanması : 59
4.3.Sınırlılıklar : 59
4.4.Verilerin Değerlendirilmesi : 59
SONUÇ 62
KAYNAKÇA 64

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.Ülkelere Göre Yıllık İthalat (Bin ABD $) 4
Tablo 2 Ülkelere Göre Yıllık İhracat (Bin ABD $) 6
Tablo 3.1923-1929 Yılları Arasında Dış Ticaret (Milyon ABD $) 9
Tablo 4.1930 - 1949 Yılları Arasında Dış Ticaret (Milyon ABD $) 10
Tablo 5.1950-1962 Yılları Arasında Dış Ticaret 11
Tablo 6. 1963 - 1980 Yılları Arası Dış Ticaret 13
Tablo 7.1980-1988 Yılları Arası Dış Ticaret (Milyon ABD $) 14
Tablo 8.1989- 2000 Yılları Arası Dış Ticaret (Milyon ABD $) 16
Tablo 9.2000 Yılından İtibaren Dış Ticaret (Milyon ABD $) 18
Tablo 10 Ülke Gruplarına Göre İthalat (bin dolar) 23
Tablo 11 Ülke Gruplarına Göre İhracat (bin dolar) 24
Tablo 12.Libya ile dış ticaret, 2002-2018,milyon dolar 26
Tablo 13.Türkiye'nin Libya'ya İhracatında Başlıca Ürünler (1000 Dolar) 29
Tablo 14.Türkiye'nin Libya'dan İthalatında Başlıca Ürünler (1000 Dolar) 32
Tablo 15.Türkiye ile Libya Arasındaki Anlaşma ve Protokoller 34
Tablo 16.Türkiye'nin İran ile Dış Ticaret Verileri, Milyon Dolar 36
Tablo 17.Türkiye'nin İran'a ihraç ettiği ürünler (1.000$) 38
Tablo 18.Türkiye'nin İran'dan ithal ettiği ürünler (1.000$) 39
Tablo 19.İki Ülke Arasında İmzalanmış Sözleşmeler/Protokoller 39
Tablo 20.İhracat İthalat 41
Tablo 21.Türkiye – Katar dış ticaret göstergeleri (ABD Doları, Milyon) 44
Tablo 22.Katar'a ihraç edilen ürünler (1000 Dolar) 46
Tablo 23.İthalat Ürünleri 48
Tablo 24.Türkiye – Irak dış ticaret göstergeleri (ABD Doları, Milyon) 52
Tablo 25.İhracat Yapılan Ürünler 54
Tablo 26.İthalat Ürünleri 57

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.Libya ile 2000-2018 İhracat Değerleri 28
Şekil 2.Libya ile 2000-2018 İthalat Değerleri 28
Şekil 3.İran ile 2002-2018 İhracat Değerleri 37
Şekil 4.İran ile 2002-2018 İthalat Değerleri 37
Şekil 5.Mısır ile 2002-2018 İhracat Değerleri 42
Şekil 6.Mısır ile 2002-2018 İthalat Değerleri 43
Şekil 7.Türkiye – Katar ihracat ithalat değerleri 45
Şekil 8.Katar ile 2002-2018 İhracat Değerleri 45
Şekil 9.Katar ile 2002-2018 İthalat Değerleri 46
Şekil 10.Irak ile 2003-2018 İhracat Değerleri 53
Şekil 11.Irak ile 2003-2018 İthalat Değerleri 54

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1 Milli Gelir Bakımından En Büyük 10 İslam İşbirliği Teşkilatı Ülkesi (2016) . 19
Grafik 2 İİT Ticaretinin Dünya Ticareti İçindeki Payı (1996-2016) 19
Grafik 3 İİT İçi Ticaretin Toplam Ticaret İçindeki Payı 20
Grafik 4 İKT Bölgelerine Göre En İyi İKT İhracatçıları ve İthalatçıları ve Dağıtımları (2017, Milyar ABD Doları) 21
Grafik 5 İKT Ülkelerinin Mal ve Hizmetlerde Ticaret Dengesi (Milyar ABD Doları) .. 21
Grafik 6 İKT içi Mal Ticareti (Milyar ABD Doları) 22
Grafik 7 İKT İçindeki Mal İhracat ve İthalatı (2017, Milyar ABD Doları) 23
Grafik 8 Yıllar İtibariyle Türkiye Dış Ticaretinde İİT'nin Payı 25

KISALTMALAR LİSTESİ

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devleti

EFTA : Avrupa Serbest Ticaret Birliği

EİT : Ekonamik İş Birliği Teşkilatı

GSYİH : Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

İMF : Uluslararası Para Fonu

İKT : İslam Konferansı Teşkilatı

İİT : İslam İş Birliği Teşkilatı

KEİ : Karadeniz Ekonomi İşbirliği

TRADEMAP : Trade Scatistics For İnternational Business Development

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Günümüzde ulusal ekonomiler geçmişten çok daha fazla dışa açıktır. Uluslararası ticaretin artışıyla birlikte ülkeler ürettiklerinin ve tükettiklerinin önemli bir kısmını ihraç ve ithal etmektedirler (Adıgüzel,2011a). Dış ticaret, ülkelerin refah seviyesinin arttırılması ve ülkenin döviz ihtiyacı için gerekli faaliyetlerdir. Dış ticaret 4 farklı taraf arasında gerçekleştirilir. Bu taraflar ithalatçı ve bankası ile ihracatçı ve bankasından oluşur. Bu taraflar arasında yapılan ödemeler ise peşin ödeme, ürün karşılıklı ödeme, belge karşılıklı ödeme, kabul kredili ödeme ve akreditif ödeme şeklinde gerçekleşir. Ayrıca dış ticaret faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde global ticari dokümanlardan faydalanılır. Dış ticaret, özgürleşme davranışlarının dünya devletleri arasında yaygınlaşması ve ekonomik bütünleşmenin artması yoluyla dış ticaret kapasitesinin artmasına imkan vermektedir.

İthalat, bir ürünün ya da iktisadi kıymeti gümrük mevzuatı kapsamında fiili ithalatının gerçekleştirilmesi ve karşılıksız ithalat dışında ithalat bedelinin kambiyo yasası kapsamında ihracatı yapan devlete aktarılmasıyla yapılmaktadır. İhracat ise yabancı devletlerle veya farklı ülkelerde yaşayan Türklerle yapılan ürün satışları ve mevzu bahis ürünlerin bu amaçla yurt dışına satılmasıdır.

Türkiye'de dış ticaret, 1980 öncesi ve 1980 sonrası dönem olarak ikiye ayrılabilir. 1980 öncesi dönem, korumacı ticaret politikaları dönemi, kısmi liberalizasyon dönemi ve planlı kalkınma dönemi olarak dört aşamada incelenebilir. 1980 sonrası dönem ise 24 Ocak 1980 istikrar tedbirleri, ekonominin dönüşümü ve 2000'den günümüze aşamalarıyla değerlendirilebilir.

"Bugün Türkiye ekonomisinin kronik ve hayati sorunlarının başında dış ticaret açığından kaynaklanan cari açık gelmektedir. Küresel rekabet gücünün geliştirilmemesi durumunda bu sorun sürekliliğini sürdürerek ülkenin ve ekonominin "Aşilin Topuğu" olmaya devam edecektir"(Adıgüzel,2011b). Türkiye için ihracatın önemine binaen bu çalışmada ülkemizin üyesi olduğu İslam İşbirliği Teşkilatı içinden seçilmiş beş İslam ülkesi ile dış ticareti 2002-2018 yılları arası için incelenmiştir. Bu kapsamda birinci bölümde dış ticaret, ithalat ve ihracatın yanı sıra dış ticaretin gelişimi ele alınmıştır. İkinci bölümde

ise seçilmiş olan 5 İslam ülkesi olan Libya, İran, Mısır, Katar ve Irak ile ülkemizin dış ticaret ilişkisi incelenmiştir. Üçüncü bölümde İslam İşbirliği Teşkilatı üyelerinin kendi içerisindeki ticareti özetle irdelenmiştir. Dördüncü bölümde seçilmiş İslam ülkeleri ile dış ticaret yapan firma yetkilileri ile yapılan mülakat sonuçlarına yer verilmiştir. Son bölünde Sonuçlar yer almıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DIŞ TİCARET

1.1.Dış Ticaret

Ekonomik gelişmeyi devamlı bir biçimde sürdürebilmek için bilimin ilk gerçekleştirildiği zamanlardan bu yana bu hususu değişik açılardan ele alan fikirler savunulmuş ve çalışmalar yapılmıştır. Geleneksel tutumun temellerini oluşturan Smith ve Ricardo gibi bilim insanları, profesyonelleşme, serbest ticaret ve iş paylaşımı gibi ifadelerin incelenip küresel alanda tatbik edilmesiyle ülkelerin konfor seviyelerinin yükseleceğini ifade etmişlerdir (Özay, 2019:7).

Dış ticaret, yurt içi ticarete kıyasla her daim daha riskli olmuştur. Dış ticaret risklerinde rol oynayan faktörlerin; kültür çeşitlilikleri, çalışma evreleri, dil problemleri ile dış ticaretin gerçekleştirilişinden meydana gelen esas tehlikeler, yasa ve regülasyonlardaki değişiklikler olduğu söylenebilir (Seyidoğlu, 2001:23).

1.2.İthalat

İthalat esasında bir ürünün serbest dolaşıma katılmasıdır. Fakat ithalata dâhil olan ürünün serbest dolaşıma katılabilmesi için ithalatın gümrük mevzuatına bağlı şekilde yapılması ve fiili ithalatın bitirilmesi gerekmektedir. Bu durumda ithalat, bir ürünün ya da iktisadi kıymeti gümrük mevzuatı kapsamında fiili ithalatının gerçekleştirilmesi ve karşılıksız ithalat dışında ithalat bedelinin kambiyo yasası kapsamında ihracatı yapan devlete aktarılmasıyla yapılmaktadır. İthalat; karşılıklı ithalat, karşılıksız ithalat ve kalıcı olmayan ithalat şeklinde 3 başlıkta ele alınır (Karahan ve Canıtez, 2008: 264). 2015-2017 yılları arasında en fazla ithalat gerçekleştiren 20 ülke Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1.Ülkelere Göre Yıllık İthalat (Bin ABD $)

Ülkeler	2017	2016	2015
Çin	23.370.794	25.441.433	24.873.457
Almanya	21.302.032	21.474.989	21.351.884
Rusya Fed.	19.514.098	15.162.386	20.401.757
ABD	11.945.450	10.867.793	11.141.462
İtalya	11.305.342	10.218.387	10.639.042
Fransa	8.070.980	7.364.715	7.597.687
İran	7.492.161	4.699.777	6.096.254
İsviçre	6.899.988	2.502.961	2.445.864
Güney Kore	6.608.872	6.384.242	7.057.439
İngiltere	6.548.620	5.320.237	5.541.277
İspanya	6.373.042	5.679.305	5.588.524
Hindistan	6.216.603	5.757.246	5.613.515
BAE	5.546.932	3.701.153	2.008.690
Japonya	4.281.741	3.943.604	3.140.055
Hollanda	3.747.623	3.000.336	2.914.359
Belçika	3.728.856	3.200.764	3.146.936
Polonya	3.445.964	3.244.193	2.977.662
Malezya	3.138.562	1.996.955	1.339.168
Vietnam	3.048.050	1.735.856	1.756.262
Çek Cum.	2.828.084	2.561.652	2.218.334

Kaynak: TUİK, http://www.resmiistatistik.gov.tr/

Ülkemizin dış ticaret verileri incelendiğinde 2015-2017 yılları arasında en fazla ithalat gerçekleştirilen devletlerin başında Çin'in olduğu görülmektedir. Bu zaman aralığında ithalat gerçekleştirdiğimiz ülkelerin başında bulunan Çin'de 2017 senesinde ithalat 23 milyar 370 milyon dolar olmuştur. Almanya, 2017 senesinde 2016 yılına göre azalma göstermiş ancak en fazla ithalatın gerçekleştiği ikinci devlet konumundan sapmamıştır. Almanya'nın ardından 19 milyar 514 milyon dolar ile Rusya ve sonrasında 11 milyar 945 milyon dolar ile ABD gelmektedir. 20 ülke arasında sonuncu sırada 2 milyar 828 milyon dolar ile Çek Cumhuriyeti bulunmaktadır.

1.3.İhracat

İhracat, yabancı devletlerle veya farklı ülkelerde yaşayan Türklerle yapılan ürün satışlarını ve mevzu bahis ürünlerin bu amaçla yurt dışına satılmasıdır (Demir, 2010). Aşağıda ifade edilen sebepler neticesinde ihracat faaliyeti bir devletin ve işletmelerin gelişmesi ve yarış üstünlüğü kazanması açısından mühimdir (IGEME, 2006:2):

•Satış ve karları yükseltmek: Eğer işletme ülke içindeki piyasada etkili bir performans sergiliyorsa dış piyasalara girmesi yüksek ihtimalle kar oranını yükseltecektir.

•Dünya pazarlarından pay edinmek: Dış pazarlara giren işletme rakiplerinin nasıl hareket ettiğini ve pazarlama yöntemlerini öğrenecektir.

•İç pazarı olan sadakati azaltmak: İşletme dış pazara girerek pazarlama etkinliğini yükseltecek ve iç pazardaki müşterilerle olan ilgisini azaltacaktır.

•Pazar dalgalanmalarını dengede tutmak: İşletme dış pazara girerek iç pazardaki genel ve dönemsel hareketlilikten ve farklılaşan tüketici isteklerinin meydana getirdiği baskıdan sıyrılacaktır.

•Fazla üretim hacmini satmak: İhracat eyleminde bulunarak hacim kullanım seviyesi ve üretim mesailerinin süresi çoğaltılabilir. Bu şekilde ortalama birim maliyetler de düşmüş ve ölçek ekonomisine erişilir.

•Rekabet gücünü arttırmak: İhracat bir işletmenin ve bir devletin rekabet gücü üzerinde etkilidir. İşletme yeni teknolojik yöntemleri ve metotlara uyum gösterip fayda elde ederken devletin de ticaret dengesinin iyileşmesinden yarar sağlayacaktır.
•İstihdam yaratmak: Ürün ve hizmet ihracatı yeni çalışma fırsatları doğuracak ve işsizlik oranını düşürecektir.

•Dış ticaret açığının düşmesine yardımcı olmak: İthalatın ihracattan fazla gerçekleşmesi halinde ortaya çıkan dış ticaret açının düşürülmesine yardımcı olacaktır.

2015 ve 2017 yılları arasında en fazla ihracat gerçekleştirilen 20 ülke aşağıdaki Tablo 2'de gösterilmiştir. Tabloya göre ülkemizin en fazla ihracat gerçekleştirdiği 20 ülkenin ilk sıralarında Almanya ve İngiltere bulunmaktadır.

Tablo 2. Ülkelere Göre Yıllık İhracat (Bin ABD $)

	2017	2016	2015
Almanya	15.121.264	13.998.653	13.417.033
İngiltere	9.605.013	11.685.790	10.556.393
BAE	9.184.279	5.406.993	4.681.255
Irak	9.055.620	7.636.670	8.549.967
ABD	8.654.797	6.623.347	6.395.842
İtalya	8.474.801	7.580.837	6.887.399
Fransa	6.585.148	6.022.485	5.845.032
İspanya	6.304.265	4.988.483	4.742.270
Hollanda	3.865.288	3.589.432	3.154.867
İsrail	3.407.615	2.955.545	2.698.139
İran	3.259.453	4.966.176	3.663.760
Belçika	3.152.133	2.548.240	2.557.805
Romanya	3.140.044	2.671.249	2.815.506
Polonya	3.071.377	2.650.505	2.329.176
Çin	2.936.389	2.328.044	2.414.790
Bulgaristan	2.804.297	2.383.500	1.675.928
Rusya Fed.	2.735.066	1.732.954	3.588.331
Suudi Arabistan	2.734.567	3.172.081	3.472.514
Mısır	2.360.964	2.732.926	3.124.876
Cezayir	1.713.047	1.736.371	1.825.875

Kaynak: TÜİK 2018, http://www.resmiistatistik.gov.tr/

1.3.1.İhracat Türleri

İhracat türleri şu şekilde özetlenebilir;

•İhracatı Ön İzne Bağlı Ürünlerin İhracatı

•İhracatı Kayda Bağlı Ürünlerin İhracatı

•Konsinye İhracat

•Yurt Dışı Fuar ve Sergilere Katılım Dahilinde Gerçekleştirilen İhracat

•İthal Edilmiş Ürünlerin İhracatı

•Serbest Bölgelere Gerçekleştirilen İhracat

•Karşılıksız İhracat

Mal Temelinde İhracat Türleri

•Ozon Tabakasını İncelten Malların İhracatı

•Kimyasal Silahlar Sözleşme Ekinde Bulunan Kimyasal Ürünlerin İhracatı

•Çift Kullanımlı ve Hassas Maddelerin İhracatı

Yöntem Temelinde İhracat Türleri

•Yurtdışı Müteahhitlik Çerçevesinde Yapılan İhracat

•Özel Fatura Çerçevesinde Yapılan İhracat (Türkiye'de yaşamayanlara gerçekleştirilen satışlarda)

•Off-set Tatbikleri Çerçevesinde Gerçekleştirilen İhracat

•Kiralama Vasıtasıyla Yapılan İhracat

•Transit Ticaret Yoluyla Yapılan İhracat

•Takas ve Bağlı Muamele Aracılığıyla Yapılan İhracat

•Dahilde İşleme Rejim Çerçevesinde Yapılan İhracat

•Hariçte İşleme Aracılığıyla Yapılan İhracat

•Leasing Vasıtasıyla Yapılan İhracat vb.

1.4. Dönemler Halinde Dış Ticaret

1.4.1. 1980 Öncesi Dış Ticaret

1.4.1.1.Cumhuriyetin İlk Yılları (1923 – 1929) Dış Ticaret

Kuruluş dönemlerinde iç ve dış kısıtlamalar haricinde Cumhuriyet'e Osmanlı Devleti'nden oldukça güçsüz bir endüstri oluşumu kalmıştı. 1927 sayım neticelerinin gösterdiğine göre 65245 işyerinden 23316'sında yalnızca bir kişi iş görmekteydi. Bu durum iş sahibi haricinde işçi bulunmadığı manasındadır. 4914 işletmedeyse iş sahibi ve aile üyeleri iş görmekteydi. Firmaların %36'sı iki ya da üç kişi çalıştıranlar grubunda bulunuyordu. 65245 firmadan 28330'nda ücretli işçi bulunmamaktaydı. 1927 endüstri sayım neticelerine göre endüstrinin neredeyse hepsi hafif tüketim sektörlerinden meydana gelmekteydi. Bu işletmeler kendi ürünlerini pazara sunuyorlardı. Endüstrileşme bakımından oldukça kötü olan bu durum karşısında, dışa açık iktisadi şartlarda, özel tasarrufu temel alan bir endüstrileşme planı muvaffak olamayacaktı (Kılınç Savrul, Özel ve Kılıç, 2013:60).

Tablo 3.1923-1929 Yılları Arasında Dış Ticaret (Milyon ABD $)

	İhracat		İthalat				
Yıllar	**Değer**	**Değişim (%)**	**Değer**	**Değişim (%)**	**Dış Ticaret Dengesi**	**Dış Ticaret Hacmi**	**İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)**
1923	50.7	-	86.8	-	- 36.0	137.6	58.5
1924	82.4	62.3	100.4	15.6	- 18.0	182.8	82.1
1925	102.7	24.6	128.9	28.4	- 26.2	231.6	79.6
1926	96.4	-6.1	121.4	-5.8	- 24.9	217.8	79.4
1927	80.7	-16.3	107.7	-11.3	- 27.0	188.5	74.9
1928	88.2	9.3	113.7	5.5	- 25.4	201.9	77.6
1929	74.8	-15.2	123.5	8.7	- 48.7	198.3	60.6

Kaynak: TUİK, http://www.resmiistatistik.gov.tr/

1923-1929 yılları incelendiğinde ihracat ve ithalat karşılıklarının ve doğal olarak dış ticaret kapasitesinin 1929 senesinde Cumhuriyet'in kuruluşunun ilk senesine kıyasla yükseldiği anlaşılmaktadır. Dış ticaret kapsamında ihracat ve ithalatın oranı değerlendirildiğinde ihracatın oranının bu süreçte azalma eğiliminde bulunduğu gözlemlenmektedir. Bu dönemde ihracatın ithalatı karşılama seviyesi yükselmekle beraber dış ticaret dengesi sürekli olarak açık vermiştir.

1.4.1.2.Korumacı Ticaret Politikaları Dönemi (1930-1949)

1930lu seneler korumacı-devletçi ekonomi planlarının egemen olduğu sürece geçiş dönemleridir. Bu senelerde Türk Lirası Koruma Kanunu, Merkez Bankası'nın oluşturulması ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nın planında net bir şekilde devletçilik ilkesinin bulunması meydana gelen mühim olaylardır (Uçkaç, 2010:425).

Ülkemiz, İkinci Dünya Savaşı'na girmemesine rağmen, kaynakların genelini askeriyeye tahsis etmiştir. 1930-1939 senelerinde ekonomi, devlet aracılığıyla endüstrileşmede alınan ciddi mesafeye rağmen, özel sektörün 1940lı senelere gelindiğinde elinde bulunduğu sermayenin yeterli olmaması sebebiyle ve kamu sektörünün kaynaklarının da askeriyeye tahsis edilmesi sonucu kesilmiştir (Fırat, 2004:11).

Tablo 4.1930 - 1949 Yılları Arasında Dış Ticaret (Milyon ABD $)

	İHRACAT		İTHALAT				
Yıllar	**Değer**	**Değişim (%)**	**Değer**	**Değişim (%)**	**Dış Ticaret Dengesi**	**Dış Ticaret Hacmi**	**İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)**
1930	71.3	-4.6	69.5	-43.7	1 .8	140.9	102.6
1931	60.2	-15.6	59.9	-13.8	0.2	120.1	100.5
1932	47.9	-20.3	40.7	-32.1	7.2	88.6	117.8
1933	58.0	21.0	45.0	10.7	12.9	103.1	128.8
1934	73.0	25.7	68.7	52.5	4.2	141.7	106.2
1935	76.2	4.4	70.6	2.7	5.5	146.8	107.9
1936	93.6	22.9	73.6	4.2	20.0	167.2	127.2
1937	109.2	16.6	90.5	23.0	18.6	199.7	120.6
1938	115.0	5.3	118.8	31.3	- 3.8	233.9	96.7
1939	99.6	-13.4	92.4	-22.2	7.1	192.1	107.7
1940	80.9	-18.8	50.0	-45.9	30.8	130.9	161.7
1941	91.0	12.5	55.3	10.6	35.7	146.4	164.5
1942	126.1	38.5	112.8	103.9	13.2	238.9	111.7
1943	196.7	56.0	155.3	37.6	41.3	352.0	126.6
1944	177.9	-9.5	126.2	-18.7	51.2	304.1	141.0
1945	168.2	-5.4	96.9	-23.2	71.2	265.2	173.5
1946	214.5	27.5	118.8	22.6	95.6	333.4	180.5
1947	223.3	4.1	244.6	105.8	- 21.3	467.9	91.3
1948	196.7	-11.9	275.0	12.4	- 78.2	471.8	71.5
1949	247.8	25.9	290.0	5.5	- 42.3	538.0	85.4

Kaynak: TUIK, http://www.resmiistatistik.gov.tr/

Yaşanan bu olaylar doğrultusunda dönemin en mühim niteliği ülkemizin dış ticaret faaliyetinde ihracat oranlarının ithalat oranlarını geçmesi ve dış ticaret dengesinin hemen hemen bütün dönem süresinde fazla vermesidir. Fakat bu ilerleme ticaret sınırlarının iyi

yönde olmasından ziyade 1938 senesi haricinde ihracat düzeyinde yaşanan ciddi yükselişlerin bir neticesidir.

1.4.1.3.Kısmi Liberalizasyon Dönemi (1950-1962)

1950 yılında Demokrat Parti'nin siyasi gücü eline geçirmesinden 1954 senesine kadar olan süreçte, dışa kapalı ve korumacı politikalar ile içe dönük ekonomi politikalardan vazgeçilmiş, özgür dış ticaret düşüncesi kabul edilerek dış piyasalara yönelik bir gelişme amacı güdülmüştür. Fakat, ithalat yükselişinin dış açıkları devamlı duruma getirmesiyle, iktisadi oluşum borç ve yabancı sermayeyle mevcudiyetini devam ettirebilen bir hale bürünmüştür.

1955lere doğru olan dönemden itibaren dış borcun yükselmesi ileri sürülerek Türkiye' de istenen yeni destekler batılı ülkeler tarafından kabul edilmemiştir. Kriz dönemine girmiş olan ülkemizin ekonomisi 1955 senesinde meydana gelen devalüasyon haricinde "ithal ikameci ve korumacı" planları tekrar benimsenerek endüstrileşme uğraşlarını devam ettirmiştir (Bilgin ve Şahbaz, 2009:178).

1950 -1962 senelerinde meydana gelen ekonomik olaylar ve devalüasyondan sonra Türkiye'nin dış ticaret verileri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5.1950-1962 Yılları Arasında Dış Ticaret

	İHRACAT		İTHALAT				
Yıllar	**Değer**	**Değişim (%)**	**Değer**	**Değişim (%)**	**Dış Ticaret Dengesi**	**Dış Ticaret Hacmi**	**İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)**
1950	263.4	6.3	285.6	-1.6	- 22.2	549.0	92.2
1951	314.0	19.2	402.0	40.8	- 88.0	716.1	78.1
1952	362.9	15.5	555.9	38.3	- 193.0	918.8	65.3
1953	396.0	9.1	532.5	-4.2	- 136.4	928.5	74.4
1954	334.9	-15.4	478.3	-10.2	- 143.4	813.2	70.0
1955	313.3	-6.4	497.6	4.0	- 184.2	810.9	63.0
1956	304.9	-2.7	407.3	-18.1	- 102.3	712.3	74.9
1957	345.2	13.2	397.1	-2.5	- 51.9	742.3	86.9

1958	247.2	-28.4	315.0	-20.7	- 67.8	562.3	78.5
1959	353.7	43.1	469.9	49.2	- 116.1	823.7	75.3
1960	320.7	-9.3	468.1	-0.4	- 147.4	788.7	68.5
1961	346.7	8.1	507.2	8.3	- 160.4	853.7	68.4
1962	381.1	9.9	619.4	22.1	- 238.2	1 000.6	61.5

Kaynak: TÜİK, http://www.resmiistatistik.gov.tr/

1950-1962 yılları arasında ihracatın ithalatı karşılama oranı 1950'de %92,2 iken 1962 yılında %61,5'e düşmüştür. İthalat ihracat dengesinde olumsuz durum yaşanmıştır.

1.4.1.4.Planlı Kalkınma Dönemi (1963-1980)

1960-1962 seneleri planlı kalkınma için hazırlıkların gerçekleştirildiği bir süreçtir. Planlı döneme geçiş 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın oluşturulduğu 1963 senesinde olmuştur. (Sakarya, 2014).

Planlı kalkınma sürecinde 4 kalkınma planı meydana getirilmiştir. Bu planların ortak nitelikleri şu şekilde ifade edilebilir (Özdemir, 2014: 12):

• İktisadi ve sosyal yapıyı baz almaları.
• İktisadi gelişmeyi ve bunun senelik yükseliş seviyesini temel belirleyici değişken kabul etmeleri.
• Endüstrileşmeyi önceliklendirmeleri.
• Uzun süreli planlama gereksinimini gidermek için uzun vadeli ilerleme hedefleri oluşturmalarıdır.

Çoğunlukla 1960-1980 yıllarında ithal ürünlerden ziyade yerli üretimle endüstrileşmeyi kapsayan ithal ikame planı tatbik edilmiştir. Tatbik edilen bu plan savaştan sonra meydana gelen küresel duruma ve ülke koşullarına uygun bir plan olmuştur (Kanca, 2012:60).

Tablo 6. 1963 - 1980 Yılları Arası Dış Ticaret

	İHRACAT		İTHALAT				
Yıllar	**Değer**	**Değişim (%)**	**Değer**	**Değişim (%)**	**Dış Ticaret Dengesi**	**Dış Ticaret Hacmi**	**İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)**
1963	368.0	-3.4	687.6	11.0	- 319.5	1 055.7	53.5
1964	410.7	11.6	537.2	-21.9	- 126.4	948.0	76.5
1965	463.7	12.9	571.9	6.5	- 108.2	1 035.6	81.1
1966	490.5	5.8	718.2	25.6	- 227.7	1 208.7	68.3
1967	522.3	6.5	684.6	-4.7	- 162.3	1 207.0	76.3
1968	496.4	-5.0	763.6	11.5	- 267.2	1 260.0	65.0
1969	536.8	8.1	801.2	4.9	- 264.4	1 338.0	67.0
1970	588.4	9.6	947.6	18.3	- 359.1	1 536.0	62.1
1971	676.6	15.0	1 170.9	23.6	- 494.2	1 847.4	57.8
1972	884.9	30.8	1 562.5	33.5	- 677.5	2 447.5	56.6
1973	1 317.0	48.8	2 086.2	33.5	- 769.1	3 403.2	63.1
1974	1 532.1	16.3	3 777.5	81.1	-2 245.3	5 309.6	40.6
1975	1 401.0	-8.6	4 738.5	25.4	-3 337.4	6 139.6	29.6
1976	1 960.2	39.9	5 128.6	8.2	-3 168.4	7 088.8	38.2
1977	1 753.0	-10.6	5 796.2	13.0	-4 043.2	7 549.3	30.2
1978	2 288.1	30.5	4 599.0	-20.7	-2 310.8	6 887.1	49.8
1979	2 261.1	-1.2	5 069.4	10.2	-2 808.2	7 330.1	44.6
1980	2 910.1	28.7	7 909.3	56.0	-4 999.2	10 819.4	36.8

Kaynak: TÜİK, http://www.resmiistatistik.gov.tr/

Tablo 6 incelendiğinde dış ticaret dengesinin her sene açık verdiği anlaşılmaktadır.

1.4.2.1980 Sonrası Dış Ticaret

1.4.2.1.1980-1988 Dönemi: 24 Ocak 1980 İstikrar Tedbirleri

1980 yılından sonra globalleşen dünyadaki farklılaşmalara strüktürel uyum göstermek, enflasyonu denetim altında tutmak gibi ekonomiyi rahatlatma ve dünya pazarlarıyla bütünleşmiş bir yapıya kavuşturma düşüncesi olan ve "Ekonomik Stabilizasyon

Programı" şeklinde de adlandırılan, "24 Ocak 1980 Kararları" ile ülkemiz, Liberalizasyona geçmiştir (Alkınoğlu, 1999:312).

24 Ocak İstikrar Kararları şu şekilde açıklanabilir (Tokgöz, 2004:204-205):

• Para arzı sınırlaması ve serbest faize geçilmesi.

• Türk lirasının değerinin düşürülmesi.

• Kamu harcamalarının azaltılması, bütçe açığının düşürülmesi.

• KİT mallarına açıklarını gidermeleri adına zam yapılması hakkının sağlanması.

• Devlet desteklerinin en aza düşürülmesi ve fiyat denetimlerinin azaltılması. Esnek kur, günlük döviz kuru uygulamasının yapılması.

• Yabancı sermaye girişine sürat kazandıracak tedbirlerin alınması.

• İhracat temelli endüstrileşmeyi isteklendirirken ihracatın desteklenmesi.

Ülkemizin 24 Ocak kararları ile yaptığı en önemli yenilik dış ticaret tutumunda gerçekleştirdiği derin farklılaşmadır. 1980 sonrası tatbik edilen dışa dönük endüstrileşme planı kapsamında meydana getirilen planlar döviz kuru ve kambiyo düşüncesinin düzenlenmesi, ihracatın özendirilmesi, ithalatın özgürleşmesi ve AB ile Gümrük Birliği kapsamında dış ticaret etkileşimlerinin düzenlenmesi kapsamında gerçekleşmiştir (Karaçor ve Alptekin, 2006:331).

Tablo 7.1980-1988 Yılları Arası Dış Ticaret (Milyon ABD $)

	İHRACAT		**İTHALAT**				
Yıllar	**Değer**	**Değişim (%)**	**Değer**	**Değişim (%)**	**Dış Ticaret Dengesi**	**Dış Ticaret Hacmi**	**İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)**

1980	2910.1	28.7	7909.3	56.0	-4999.2	10819.4	36.8
1981	4702.9	61.6	8933.3	12.9	-4230.4	13636.3	52.6
1982	5745.9	22.2	8842.6	-1.0	-3096.6	14588.6	65.0
1983	5727.8	-0.3	9235.0	4.4	-3507.1	14962.8	62.0
1984	7133.6	24.5	10757.0	16.5	-3623.4	17890.6	66.3
1985	7958.0	11.6	11343.3	5.5	-3385.3	19301.3	70.2
1986	7456.7	-6.3	11104.7	-2.1	-3648.0	18561.4	67.1
1987	10190.0	36.7	14157.8	27.5	-3967.7	24347.8	72.0
1988	11662.0	14.4	14335.3	1.3	-2673.0	25997.4	81.4

Kaynak: TUIK, http://www.resmiistatistik.gov.tr/

1980-1988 yılları arasında dış ticaret dengesi açık vermiştir. 1980 yılında %28,7 olan ihracat değişim oranı, 1988 yılında %14,4 'e düşmüştür. 1980 yılında %56 olan ithalat değişim oranı 1988 senesinde %1,3'e düşmüştür.

1.4.2.2.1989-2000 Yılları Arasında Ekonominin Dönüşümü

Ülkemizde bilhassa 1990lı yıllardan sonra meydana gelen mühim bir olay da dış ticarette ihraç ürünü üretiminin ithal ara mallara ve ithal enerji maddelerine olan bağımlılığının yükselmesidir. TÜİK dış ticaret verileri değerlendirildiğinde süreç itibariyle gerçekleştirilen ithalatların ciddi bir kısmını ara mallar ve enerji kaynaklarının meydana getirdiği kolaylıkla anlaşılabilmektedir. Ülkemizin teknolojik ve katma değeri fazla mal ihraç edememe durumu ve çoğalan enerji kullanımına ilişkin meydana gelen dış ticaret açığı diğer taraftan cari açığa da yol açmıştır (Tapşin ve Karabulut, 2013:191).

Aşağıdaki tabloda 1989 - 2000 senelerinde Türkiye'nin Dış Ticaret verileri verilmiştir. 1990 yılı sonrasında meydana gelen dış unsurlar 1990-1999 senelerinde ihracat faaliyetlerinin yükselme hızında durgunluğa neden olmuş ve bu yılları süresince ihracat yalnızca %18 yükselmiştir. İhracat bu süre sonunda yalnızca 15 milyar dolar seviyesine çıkabilmiştir.

Tablo 8.1989- 2000 Yılları Arası Dış Ticaret (Milyon ABD $)

	İHRACAT		İTHALAT				
Yıllar	**Değer**	**Değişim (%)**	**Değer**	**Değişim (%)**	**Dış Ticaret Dengesi**	**Dış Ticaret Hacmi**	**İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)**
1989	11624.6	-0.3	15792.1	10.2	-4167.4	27416.8	73.6
1990	12959.2	11.5	22302.1	41.2	-9342.8	35261.4	58.1
1991	13593.4	4.9	21047.0	-5.6	-7453.5	34640.4	64.6
1992	14714.6	8.2	22871.0	8.7	-8156.4	37585.6	64.3
1993	15345.0	4.3	29428.3	28.7	-14083.3	44773.4	52.1
1994	18105.0	18.0	23270.1	-20.9	-5164.1	41375.8	77.8
1995	21637.0	19.5	35709.0	53.5	-14071.9	57346.0	60.6
1996	23224.4	7.3	43626.6	22.2	-20402.1	66851.1	53.2
1997	26261.0	13.1	48558.7	11.3	-22297.6	74819.7	54.1
1998	26973.9	2.7	45921.3	-5.4	-18947.4	72895.3	58.7
1999	26587.2	-1.4	40671.2	-11.4	-14084.0	67258.4	65.4
2000	27774.9	4.5	54502.8	34.0	-26727.9	82277.7	51.0

Kaynak: TÜİK, http://www.resmiistatistik.gov.tr/

GSMH'nin senelik ortalama büyüme oranı %6 seviyesinde olmuşsa da mevzu bahis gelişmenin kaynağını kamu açıklarının fazlalığı ve denetimsiz bir biçimde çoğalan kısa süreli sermaye girişi gibi unsurların meydana getirmesi ve ek olarak 1990-1994 senelerinde gelişmiş devletlerde ve bilhassa Avrupa ekonomisinde stabilizasyonun gerçekleşmesi makro iktisadi indikatörlerin de bozulmasına yol açmıştır.

1990'ların ilk yıllarında hem dünya ekonomisinde ortaya çıkan stabilizasyon gibi dış etkenler hem de ekonomideki yüksek enflasyon seviyesi, yükselen iç ve dış borçlar, kamu açıkları gibi sürekli hale gelen problemlerin neticesinde ülkemiz 1994 senesinde iktisadi bir bunalımla karşı karşıya kalmış ve bu bunalımdan sonra 5 Nisan kararları şeklinde adlandırılan iktisadi kararlılık tedbirleri icra edilmeye başlanmıştır. 1994 senesinde gerçekleştirilen yüksek seviyede devalüasyon ve tatbik edilen iktisat planları neticesinde 1994-1995 senelerinde ihracat %18 ve %18,5 seviyesinde azalmıştır

Dış borçların, farklı ölçütlere göre gerçekleştirilen çözümlemesi neticesinde, Türkiye ekonomisi adına ağır bir yük ve problem olduğu kolayca ifade edilebilmektedir.. Bu sebeple, 5 Nisan 1994 Kararlarının özenle tatbik edilmeli ve daha uzun süreli önlemlerin alınmalıdır (Aktaş, 2000:16-17).

1995 senesinde neredeyse 36 milyar dolar düzeyinde gerçekleşen ithalat 1994 senesine kıyasla %54 seviyesinde yükselerek rekor kırmıştır. 1996 senesinden başlayarak AB ile gerçekleştirilen gümrük birliği anlaşması, ithalatın daha da süratlenmesinin en mühim nedeni haline gelmiştir. 1996 yılında ithalat, %22 yükselişle 43.5 milyar dolar, 1997 yılında %12 yükselişle 48.7 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. 1998 yılındaysa ithalatta %5,5 düşüş gözlemlenmiştir (Parasız, 1998: 442).

1.4.2.3.2000 Yılından Günümüze Dış Ticaret

2002 senesinde bunalımdan kurtulma doğrultusunda mühim gelişmeler gösteren Türkiye ekonomisi, 2003 senesinden başlayarak global ortamın da yardımıyla sağlam bir büyüme sürecine adım atmıştır. Makro iktisadi kararlılığı devamlı hale getirecek, iktisadı esnek, verimli ve üretken bir şekle sokacak yapısal reformlarla beraber tatbik edilen sıkı para ve maliye politikaları, ekonomide kararlılığı önemli ölçüde gerçekleştirmiştir. 2002-2007 senelerinde aşırı büyüme seviyeleri gözlemlenmiş, ihracat ve üretim faaliyetlerinde yüksek seviyeli çoğalmalar elde edilmiş, enflasyon seviyesi azalmış, finansal disiplin az da olsa oluşturulmuştur. Strüktürel şekilde gelişme dönemlerinde cari açık oranı yükselen Türkiye ekonomisinde, bunalım öncesi süreçte global cari aktif fazlalığı neticesinde mali problem ortaya çıkmamıştır (Sungur, 2015:248).

Bunalım döneminden sıyrılmak, enflasyonla istikrarlı bir şekilde savaşabilmek, devam ettirilebilir bir gelişme durumu yaratabilmek ve kazan bölüşümünü sağlamlaştırmak için 2001 senesinde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı düzenlenmiştir. Programın amacı ülke ekonomisi kapsamında önemli yapısal reformlar gerçekleştirmek ve tatbikine başlamaktır (Eroğlu, 2004:104).

Tablo 9.2000 Yılından İtibaren Dış Ticaret (Milyon ABD $)

	İHRACAT		İTHALAT				
Yıllar	**Değer**	**Değişim (%)**	**Değer**	**Değişim (%)**	**Dış Ticaret Dengesi**	**Dış Ticaret Hacmi**	**ihracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)**
2001	31334.2	12.8	41399.0	-24.0	-10064.8	72733.2	75.7
2002	36059.0	15.1	51553.7	24.5	-15494.7	87612.8	69.9
2003	47252.8	31.0	69339.6	34.5	-22086.8	116592.5	68.1
2004	63167.1	33.7	97539.7	40.7	-34372.6	160706.9	64.8
2005	73476.4	16.3	116774.1	19.7	-43297.7	190250.5	62.9
2006	85534.6	16.4	139576.1	19.5	-54041.4	225110.8	61.3
2007	107271.7	25.4	170062.7	21.8	-62790.9	277334.4	63.1
2008	132027.1	23.1	201963.5	18.8	-69936.3	333990.7	65.4
2009	102142.6	-22.6	140928.4	-30.2	-38785.8	243071.0	72.5
2010	113883.2	11.5	185544.3	31.7	-71661.1	299427.5	61.4
2011	134906.8	18.5	240841.6	29.8	-105934.8	375748.5	56.0
2012	152461.7	13.0	236545.1	-1.8	-84083.4	389006.8	64.5
2013	151802.6	-0.4	251661.2	6.4	-99858.6	403463.8	60.3
2014	157610.1	3.8	242177.1	-3.8	-84566.9	399787.2	65.1
2015	143838.8	-8.7	207234.3	-14.4	-63395.4	351073.2	69.4
2016	142529.5	-0.9	198618.2	-4.2	-56088.6	341147.8	71.8

Kaynak: TÜİK, http://www.resmiistatistik.gov.tr/

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSLAM ÜLKELERİ ARASINDAKİ DIŞ TİCARET

Bu bölümde İslam İşbirliği Teşkilatı üyesi ülkeler arasındaki dış ticaret özetle irdelenmiştir.

2.1.İslam İş Birliği Teşkilatında Dış Ticaret

Grafik 1. Milli Gelir Bakımından En Büyük 10 İslam İşbirliği Teşkilatı Ülkesi (2016)

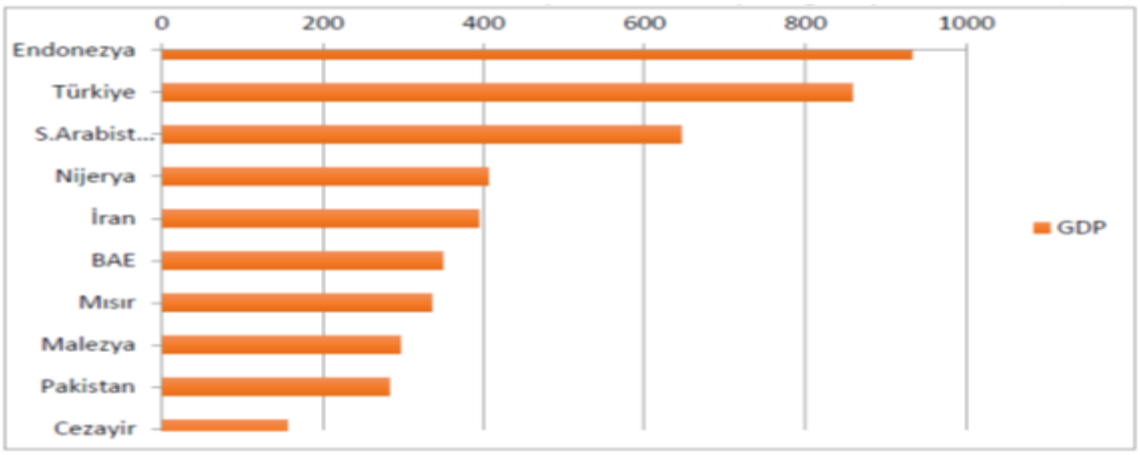

Kaynak: www.worldbank.org verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

57 üyeden milli geliri en fazla olan on ülke yukarıdaki grafikte görülmektedir. Türkiye 857,7 milyar $ milli geliriyle Endonezya'nın ardından gelmektedir ve Türkiye'yi Suudi Arabistan takip etmektedir.

Grafik 2. İslam İşbirliği Teşkilatı Ticaretinin Dünya Ticareti İçindeki Payı (1996-2016)

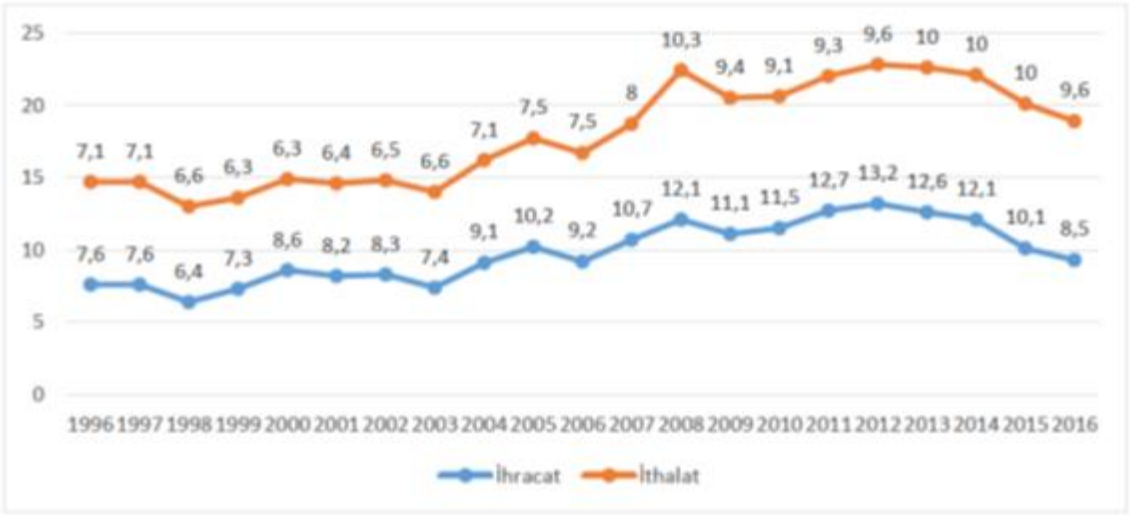

Kaynak: www.unctad.org verilerinden elde edilerek oluşturulmuştur.

UNCTAD' ın yayınladığı verilere göre 2016 senesinde İslam İşbirliği Teşkilatı'nın toplam ihracatı 1,4 trilyon dolar olmuştur. Aynı yıl Dünya toplam ihracat değeri 15,9 trilyon dolar olmuştur. 2016 için İslam İşbirliği Teşkilatı'nın toplam ihracatının dünya toplam ihracatı içerisindeki yeri yüzde 8,5 iken toplam ithalatının dünya toplam ithalatındaki payı ise yüzde 9,6 olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 3. İslam İşbirliği Teşkilatı İçi Ticaretin Toplam Ticaret İçindeki Payı

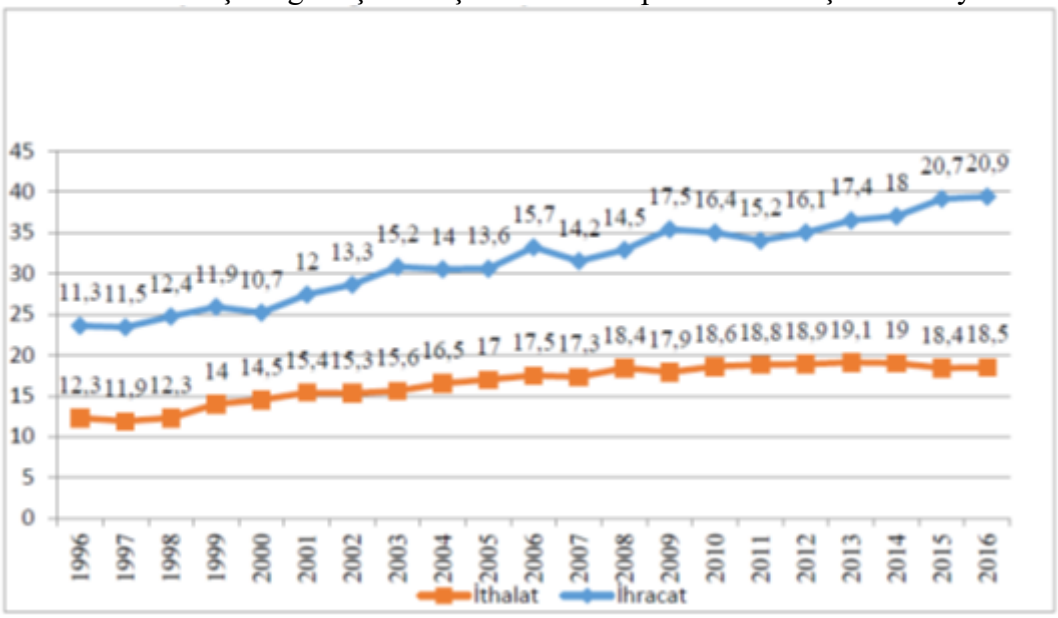

Kaynak: www.unctad.org verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Yukarıda yer alan grafikte, üstteki eğri ihracatı temsil ederken alttaki eğri ithalata karşılık gelmektedir. Buna göre İslam İşbirliği Teşkilatı'nın kendi içinde gerçekleştirdiği ticaret seneler itibariyle çoğalmaktadır. İthalat daha istikrarlı bir yön takip ederken ihracat daha dalgalı bir yön takip etmektedir. 2016 senesinde İslam İşbirliği Teşkilatınının kendi içinde gerçekleştirdiği ihracat 314 milyar $ civarındayken, ithalat ise 287 milyar $ şeklinde meydana gelmiştir. Bahsedilen yılda İslam İşbirliği Teşkilatındaki ithalat Teşkilatın toplam ithalatındaki en fazla payı elinde bulundurmaktadır.

Bireysel üye ülkelerin İİT bölgesinden yapılan toplam mal ihracatındaki payları bakımından İİT ülkelerinden yapılan toplam ihracatın birkaç ülkede yoğunlaştığı görülmüştür. (Grafik 4, sol). 2017 yılında, en büyük 5 İİT ihracatçısı tüm üye ülkelerin toplam ürün ihracatının% 59,7'sini oluştururken, ilk 10 ülke% 77,9'u oluşturmuştur.

Grafik 4. En Büyük İhracatçı ve İthalatçı İslam İşbirliği Teşkilatı Ülkeleri ve Payları (2017, Milyar ABD Doları)

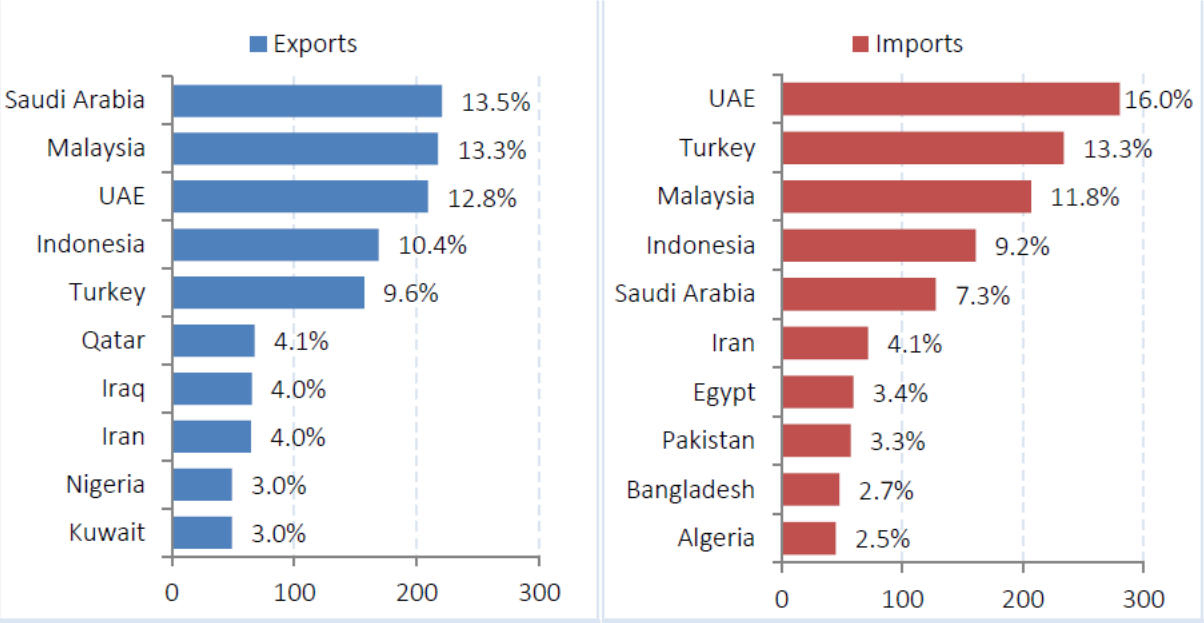

Kaynak: IMF Ticaret İstatistikleri (DOTS), Ağustos 2018. Veri kapsamı: 56 İİT ülkesi.

Suudi Arabistan, 220 milyar ABD doları değerinde mal ihracatı ve toplam İİT ihracatındaki % 13.5'lik payı ile 2017 yılında en büyük ihracatçı oldu. Bunu Malezya (217 milyar ABD Doları,% 13,3), Birleşik Arap Emirlikleri (209 milyar ABD doları, % 12.8), Endonezya (169 milyar ABD Doları,% 10.4) ve Türkiye (157 milyar ABD Doları,% 9.6) ile izlemiştir. Genel olarak emtia fiyatlarındaki artış, emtia ihracatı yapan ülkelerin imalat malı ihracatçılarına kıyasla paylarını arttırmıştır.

Grafik 5. İİT Ülkelerinin Mal ve Hizmetlerde Ticaret Dengesi (Milyar ABD Doları)

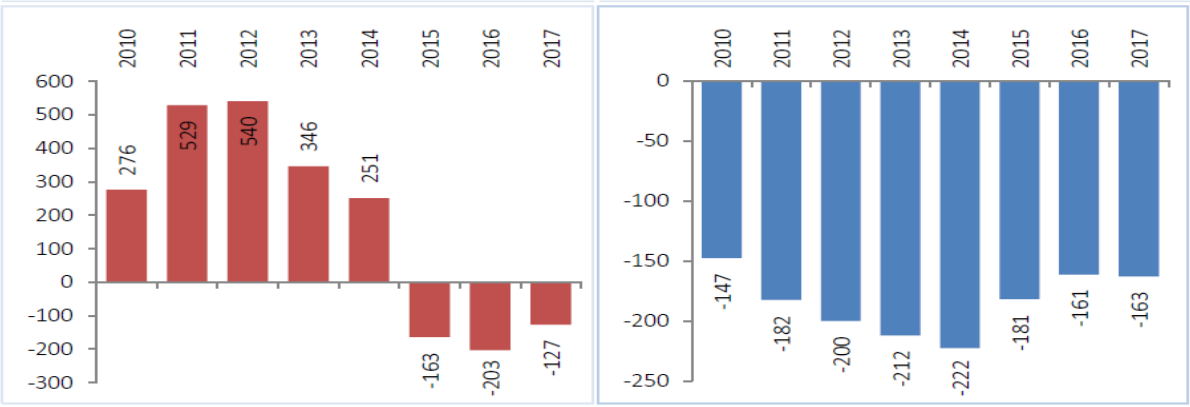

Kaynak: IMF DOT ve UNCTAD STATS. Veri kapsamı: 56 İİT ülkesi.

Grafik 5'te (solda) gösterildiği gibi, İİT ülkeleri 2014 yılından sonra net bir ürün ithalatçısı haline geldi ve bu da yine büyük oranda emtia fiyatlarının düşmesiyle açıklanmaktadır.

2017 yılında İİT ülkelerinin bir grup olarak toplam açığı 127 milyar ABD doları olarak kaydedilmiştir. Öte yandan, İİT ülkeleri, söz konusu dönem boyunca net bir hizmet ithalatçısı olmaya devam etmiştir. 2014'ten beri hizmetlerde ticaret açığındaki düşüşe rağmen, yine de 2017'de toplamda 160 milyar ABD doları açık vermiştir. Toplamda, İİT ülkeleri 2017 yılında 290 milyar ABD dolarından fazla ticaret açığı kaydetmiştir. Mal ve hizmetlerin net ihracatçısı olmak için, İİT ülkeleri, ekonomilerini daha fazla katma değerli sektörlere ve ürünlere dönüştürmek için mevcut üretim kapasitelerini yükseltmek zorundadır.

Grafik 6. İİT içi Mal Ticareti (Milyar ABD Doları)

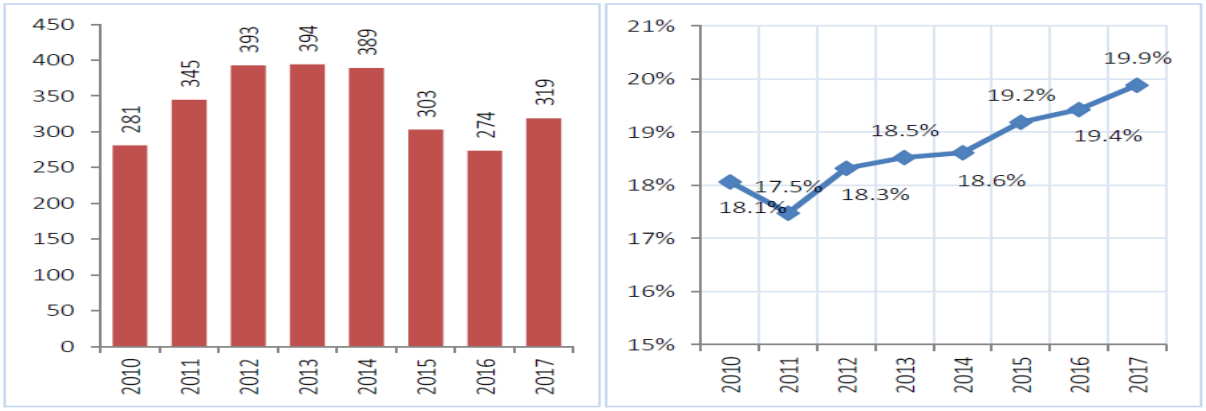

Kaynak: IMF Ticaret İstatistikleri (DOTS), Ağustos 2018. Veri kapsamı: 56 İİT ülkesi.

2012-2014 döneminde yaklaşık 390 milyar ABD doları tutarında istikrar kazandıktan sonra, İİT içi ihracatta 2015 yılında 303 milyar dolar ve 2016 yılında da 274 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Küresel genişleme paralelinde ticaretin toplam İİT içi ihracatı 2017 yılında 319 milyar ABD dolarına ulaşmıştır (Grafik 6, sol). Buna rağmen İİT içi ticaretteki dalgalanmalar, İİT içi ticaretin İİT ülkelerinin toplam ticaretindeki payı 2011-2017 döneminde sürekli artarak 2017 yılında %19,9'a yükselmiştir. 2011 yılında %17,5 seviyesinde gerçekleşmiştir (Şekil 3.6, sağ). Bu eğilimin devamı, başarıya ulaşmayı kolaylaştıracak olan İİT On Yıllık Eylem Programında (OIC-2025) belirlenen %25 hedefi, ancak daha fazla çaba gösterilmesi İkili ve çok taraflı ticaret ve yatırımlarla trendin yükselmesini sağlamak için İİT ülkeleri arasındaki anlaşmalar ve ortaklıklar yapılmalıdır.

Grafik 7. İİT İçindeki Mal İhracat ve İthalatı (2017, Milyar ABD Doları)

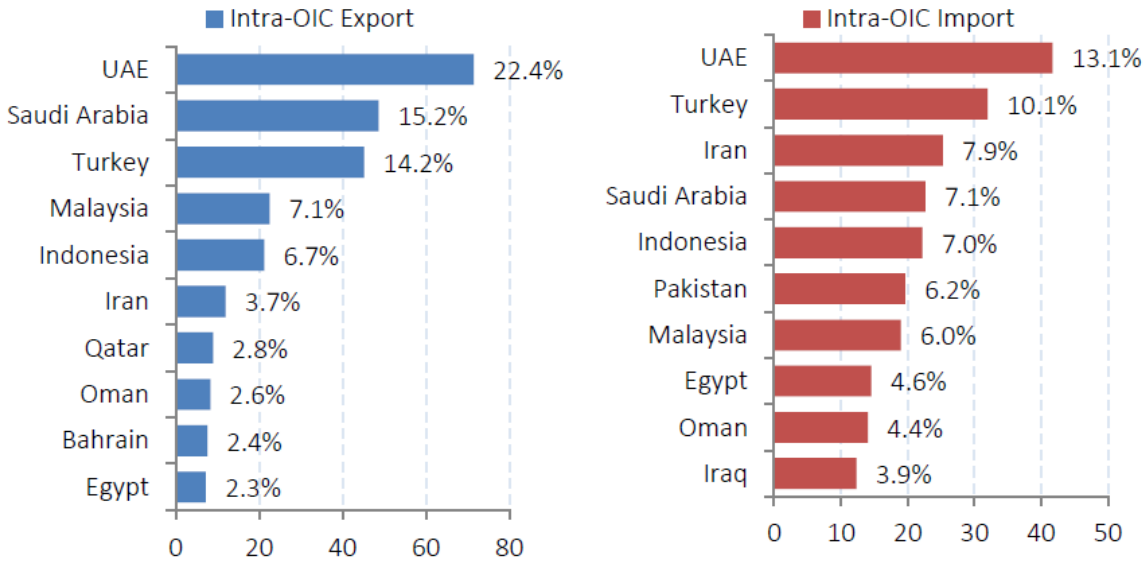

Kaynak: IMF Ticaret İstatistikleri (DOTS), Ağustos 2018. Veri kapsamı: 56 İİT ülkesi dışında.

Grafik 7 (solda), Bireysel ülke düzeyinde, ilk 10 üye ülkeyi İİT içi ihracatlarının hacmine göre göstermektedir. İlk 5 İİT içi İİT ihracatçısı olarak toplam İİT ihracatının % 65,5'i, ilk 10'u ise % 79,3'üdür. Sırasıyla Birleşik Arap Emirlikleri 71.4 milyar ABD doları ve toplam İİT içi ihracatın % 22.4'ünü, ardından Suudi Arabistan (48,6 milyar ABD Doları,% 15,2), Türkiye (45,1 milyar ABD Doları,% 14,2), Malezya (22,5 milyar ABD Doları, % 7,1) ve Endonezya (21,2 milyar ABD doları,% 6,7) görülmektedir.

2.2.İslam İşbirliği Teşkilatı'nın Türkiye İle Dış Ticareti

Tablo 10'da görüldüğü gibi Türkiye'nin ithalat pazarında ilk sırada Avrupa Birliği ülkeleri bulunurken, sonrasında Karadeniz İşbirliği Teşkilatı ve İslam İşbirliği Teşkilatı bulunmaktadır. 2016 yılı için Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin ithalatı içindeki payı yüzde 39 iken İslam İşbirliği Teşkilatının payı yüzde 20 olmuştur.

Tablo 10. Ülke Gruplarına Göre İthalat (bin dolar)

	AB	EFTA	KEİ	EİT	İİT	Toplam
2007	68.472.309	5.774.587	34.664.724	9.827.960	**17.354.351**	**170.062.715**
2008	74.513.444	6.217.519	45.066.639	12.184.213	**22.051.265**	**201.963.574**
2009	56.616.302	2.780.569	27.686.923	6.009.259	**13.357.101**	**140.928.421**
2010	72.391.053	4.002.407	32.979.705	11.607.394	**22.200.530**	**185.544.332**
2011	91.439.406	5.845.716	38.770.165	17.305.837	**31.417.773**	**240.841.676**
2012	87.657.462	5.238.265	41.509.519	16.429.472	**31.690.284**	**236.545.141**
2013	92.457.992	10.652.294	41.270.643	14.802.005	**32.074.294**	**251.661.250**
2014	88.783.651	5.716.743	40.926.921	13.443.503	**29.107.197**	**242.177.117**
2015	78.681.346	3.137.859	31.525.224	9.310.425	**22.406.807**	**207.234.359**
2016	77.501.203	3.161.772	24.183.105	7.739.664	**23.178.330**	**198.618.235**

Kaynak: www.tuik.gov.tr verilerinden yararlanarak oluşturulmuştur.

Türkiye'nin ihracat verilerini incelediğimizde ülke gruplarında ilk sırayı yine Avrupa Birliği'nin aldığı görülmektedir. İkinci sıradaysa İslam İşbirliği Teşkilatı görülmektedir. 2007 senesinden 2016 senesine dek Türkiye'nin İslam İşbirliği Teşkilatı'na ihracatı genel olarak artmıştır. Bilhassa 2012 senesinde en yüksek düzeye erişen ihracat verisi 55.218.487 bin $ şeklinde gerçekleşip, toplam içinde yüzde 36,2 seviyesine erişmiştir. Bu pay ilk sırada bulunan Avrupa Birliği'nin payı olan yüzde 38,9'a son derece yakındır.

Tablo 11. Ülke Gruplarına Göre İhracat (bin dolar)

	AB	EFTA	KEİ	EİT	İİT	Toplam
2007	60.754.022	1.327.977	16.784.102	4.700.072	**20.310.574**	**107.271.750**
2008	63.719.097	3.261.728	20.867.277	6.247.706	**32.596.965**	**132.027.196**
2009	47.228.119	4.335.560	12.272.591	5.948.111	**28.626.586**	**102.142.613**
2010	52.934.452	2.416.381	14.456.173	7.617.077	**32.469.556**	**113.883.219**
2011	62.589.257	1.887.252	17.767.964	9.291.735	**37.325.434**	**134.906.869**
2012	59.398.377	2.601.134	18.791.305	16.563.295	**55.218.487**	**152.461.737**
2013	63.039.810	1.661.908	20.367.992	11.898.400	**49.370.615**	**151.802.637**
2014	68.514.370	3.795.180	19.687.232	11.716.861	**48.625.211**	**157.610.158**
2015	63.998.494	6.202.203	14.590.290	9.566.766	**42.737.552**	**143.838.871**
2016	68.343.908	3.266.570	13.078.481	9.602.547	**41.232.470**	**142.529.584**

Kaynak: www.tuik.gov.tr verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Grafik 8. Yıllar İtibariyle Türkiye Dış Ticaretinde İİT Ülkelerinin Payı

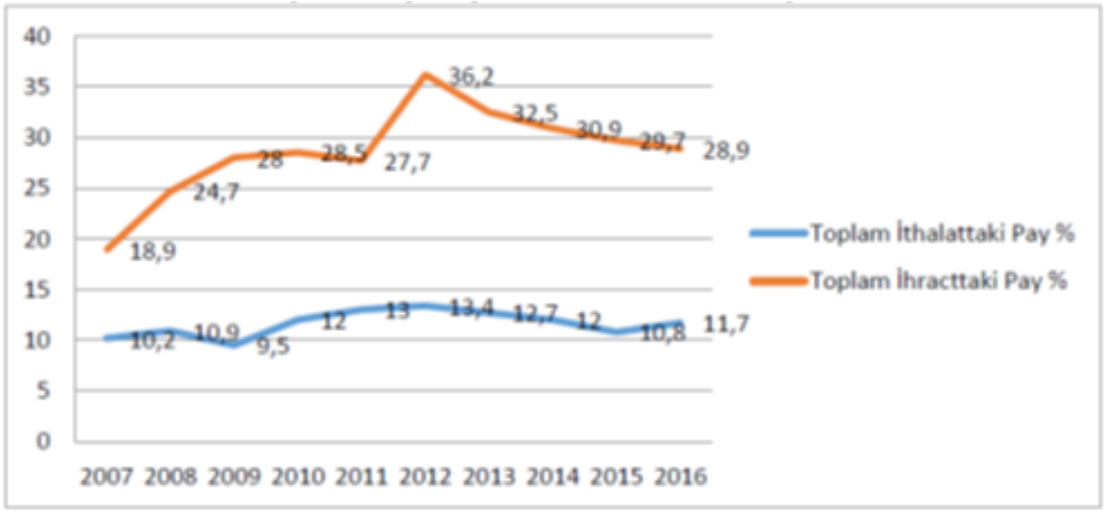

Kaynak: www.tuik.gov.tr verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

İİT ile dış ticaretin Türkiye genel dış ticareti içerisindeki payı yıllar bazında Grafik 9'de görülmektedir. Buna göre İslam İşbirliği Teşkilatı bilhassa ihracatta en fazla payını 2012 yılında almıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.TÜRKİYE'NİN SEÇİLMİŞ İSLAM ÜLKELERİ İLE DIŞ TİCARETİ

Bu bölümde Türkiye'nin Libya, İran, Mısır, Katar ve Irak ülkeleri ile dış ticareti incelenmektedir.

3.1. Türkiye'nin Libya ile İthalat ve İhracatı

Libya Devleti, Kuzey Afrika'da Mağrip bölgesinde, kuzeyde Akdeniz, doğuda Mısır, güneydoğuda Sudan, güneyde Çad, güneybatıda Nijer ve kuzeybatıda Tunus ile çevrilidir. Yaklaşık 1.8 milyon kilometrekarelik bir alana sahip olan Libya, Afrika'nın dördüncü ve dünyanın en büyük 16. ülkesidir. Libya, dünyada kanıtlanmış en büyük 10. petrol rezervine sahiptir. En büyük şehir ve başkent Tripoli, Libya'nın batısında bulunur ve bir milyondan fazla nüfusu vardır. İkinci en büyük şehir, Libya'nın doğusunda bulunan Bingazi'dir.

Tablo 12. Türkiye - Libya dış ticareti, 2002-2018,milyon dolar

	İHRACAT	**İTHALAT**	**HACİM**	**DENGE**
2002	163	754	917	-591
2003	255	1.073	1.327	-818
2004	337	1.514	1.851	-1.177
2005	384	1.989	2.373	-1.605
2006	489	2.297	2.787	-1.808
2007	643	400	1.043	243
2008	1.074	336	1.411	738
2009	1.798	403	2.201	1.395
2010	1.935	426	2.360	1.509
2011	748	140	887	608
2012	2.140	416	2.556	1.724
2013	2.753	304	3.057	2.449
2014	2.060	249	2.309	1.811
2015	1.420	196	1.616	1.224
2016	906	161	1 067	745
2017	881	248	1 129	633
2018	1499	367	1 866	1 132

Kaynak:https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/libya/ulke-profili/ekonomik-gorunum/turkiye-ile-ticaret

Libya Ekonomisi, öncelikle ihracat gelirlerinin % 95'ini ve GSYİH'nın % 60'ını temsil eden petrol sektöründen elde edilen gelirlere dayanmaktadır. Bu petrol gelirleri ve küçük bir nüfus, Libya'ya Afrika'daki kişi başına düşen GSYİH'nın en yüksek oranlarından birine sahip olmasını sağlamaktadır.

Libya 2010'da %10,6'lık tahmini bir büyüme ile olumlu büyüme oranları kaydetmiştir. Ancak 2011'de iç savaştan dolayı ekonomisi % 62,1 oranında daralmıştır. 2017 yılı itibariyle Libya'nın kişi başına düşen GSYİH'sı savaş öncesi seviyesinin %60'ı civarında bulunmaktadır.
Tablo 12'de Türkiye'nin 2002-2018 yılları arasında Libya ile gerçekleştirildiği dış ticaret verileri yer almaktadır.
Yukarıdaki Tablo 12'de görüldüğü üzere, Libya'ya gerçekleştirilen ihracat 2010 yılına kadar sürekli artış göstermiş ve yaklaşık 2 milyar dolara ulaşmıştır. Ancak iç savaş sebebiyle 2011 yılında 748 milyon dolara gerilemiştir. Dönem içerisinde ihracatın en fazla olduğu yıl 2.753 milyon dolarla 2013 yılı olmuştur. Daha sonrasında sürekli gerileyerek 2017 yılında 881 milyon dolara düşmüş, 2018 yılında artarak 1,5 milyar dolara çıkmıştır.

İthalat ise iç savaştan daha önce, 2007 yılında düşmeye başlamış ve o yıldan günümüze değin de bu seviyelerde kalmıştır.

Libya ile dönem içindeki dış ticaret hacmi 887 milyon dolar ile 3.057 milyon dolar arasında değişmiştir. 2018 yılında dış ticaret hacmi 1 866 milyon dolar olmuştur. 2006 yılına kadar dış ticaret açığı veren Türkiye 2007'den bu yana dış ticaretinde fazla vermeyi sürdürmüştür. 2018 yılında 1.132 milyon dolar fazla vermiştir. Bunun en önemli nedeni Türkiye'nin petrol almak için başka kaynaklara yönelmesi ve inşaat projeleri olmuştur (Ticaret Bakanlığı, 2019).

Şekil 1'de Türkiye'nin Libya'ya ihracat verileri verilmiştir. Bu bağlamda, Libya ile gerçekleştirilen ihracatın 2012 yılında en yüksek seviyeye ulaştığını ve geçtiğimiz yıl 1.5 Milyar Dolar civarında seyrettiğini görmek mümkündür.

Şekil 2. Türkiye'nin Libya'ya İhracatı, 2000-2018, milyon dolar

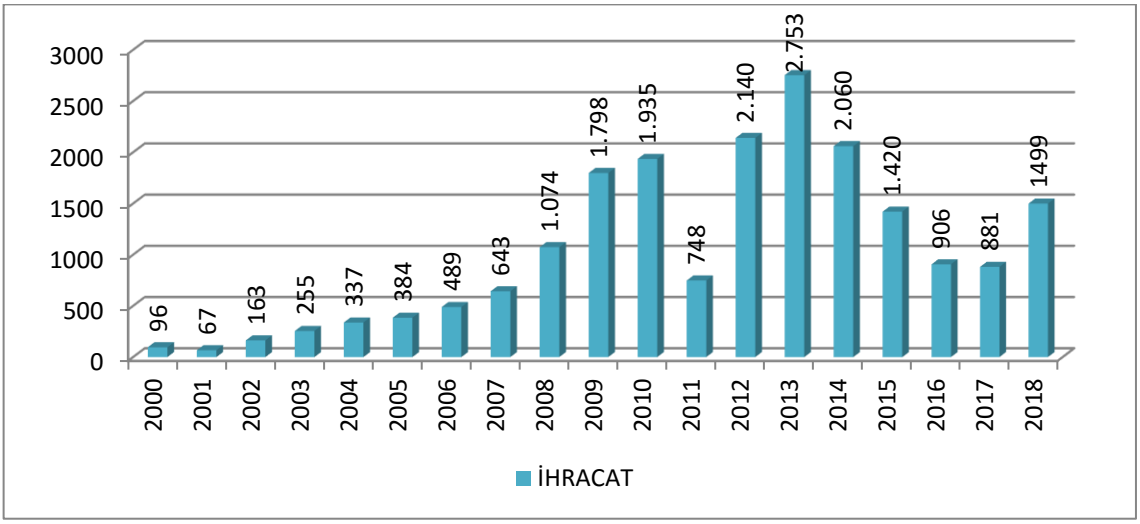

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 2'de Türkiye'nin Libya'dan ithalatının verileri yer almaktadır. Libya'dan gerçekleştirilen ithalatın 2006 yılında en yüksek seviyeye ulaşmış ve sürekli gerileyerek 2018 yılında 367 Milyon Dolara düşmüştür.

Şekil 3. Türkiye'nin Libya'dan İthalatı, 2000-2018, milyon dolar

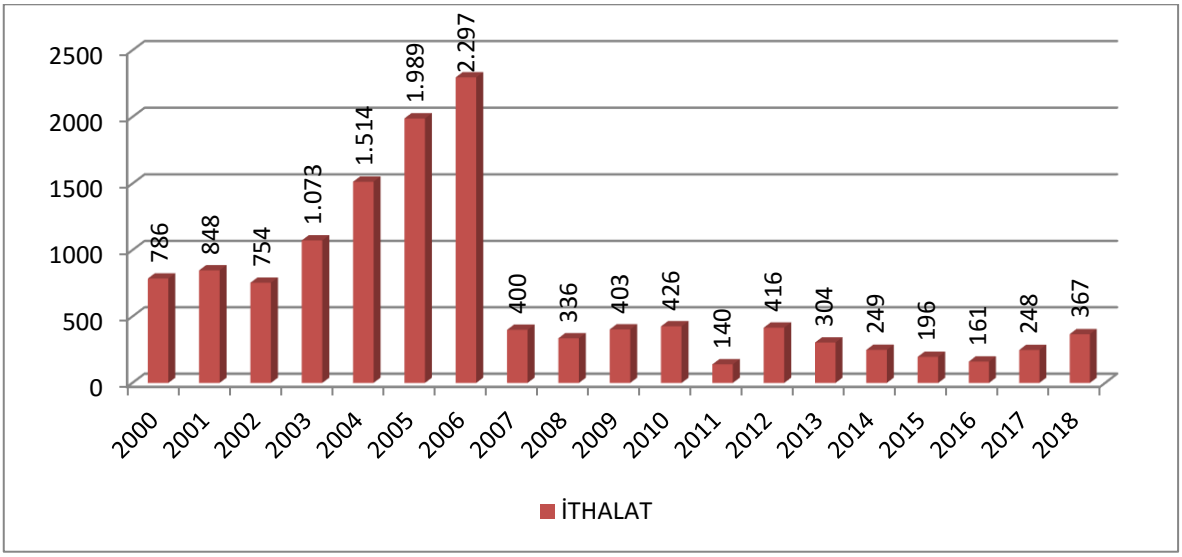

TÜİK verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Türkiye'nin Libya'ya ihracatındaki başlıca ürünler Tablo 13'de görülmektedir.

Tablo 14.Türkiye'nin Libya'ya İhracatında Başlıca Ürünler (1000 Dolar)

		2016	**2017**	**2018**	**Ürünün Toplamdaki Payı (%) 2018**	**Ürünün 2017 - 2018 Yıllarındaki Değişimi (%)**
	TOPLAM İHRACAT	906107	880729	1498516	100	70,1
7113	Mücevherci eşyası ve aksamı	65 264	61 915	150 540	10	143,1
9403	Diğer mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları	18 206	18 128	95 107	6,3	424,6
207	Kümes hayvanlarının etleri ve yenilen sakatatı	34 774	35 746	63 683	4,2	78,2
5702	Dokunmuş halılar ve dokumaya elverişli maddelerden diğer yer kaplamaları	0	16 703	48 637	3,2	191,2
7207	Demir veya alaşımsız çelikten yarı mamuller	20 566	32 295	43 676	2,9	35,2
9619	Hijyenik havlular ve tamponlar, bebek bezleri ve benzeri hijyenik eşya	41 851	18 752	41 594	2,8	121,8
1515	Diğer bitkisel sabit yağlar ve bunların fraksiyonları (	23 407	19 019	32 703	2,2	71,9
3916	Plastikten monofiller, ince ve kalın çubuklar ve profiller (enine kesitinin en geniş yeri > 1mm)	21 949	21 722	29 396	2	35,3
3923	Plastiklerden eşya taşınmasına veya ambalajlanmasına mahsus malzeme, tıpa, kapak, kapsül ve diğer kapama malzemeleri	25 069	20 136	28 757	1,9	42,8
3004	Tedavide veya korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar (dozlandırılmış)	5 849	10 090	24 374	1,6	141,6
6104	Kadın ve kız çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, etek, pantolon, tulum ve şort (örme)(yüzme kıyafeti hariç)	10 625	12 487	22 406	1,5	79,4
1512	Ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları ve bunların fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	13 646	9 814	21 077	1,4	114,8
1905	Tatlı Bisküvi ve Gofretler	2 051	2 274	20 526	1,4	802,6
713	Kuru baklagiller (kabuksuz) (taneleri ikiye ayrılmış)	8 914	11 129	19 848	1,3	78,3

6203	Erkekler ve erkek çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, pantolon, tulum ve şort (yüzme kıyafeti hariç)	8 452	14 746	18 282	1,2	24
802	Diğer kabuklu meyveler (taze/kurutulmuş) (kabuğu çıkarılmış/soyulmuş)	9 190	10 528	18 068	1,2	71,6
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	830	16 049	17 543	1,2	9,3
1604	Hazırlanmış/konserve edilmiş balıklar, yumuşakçalar veya diğer su omurgasızların hülasa ve suları	10 239	10 530	17 364	1,2	64,9
6109	Tişörtler, fanilalar, atletler, kaşkorseler ve diğer iç giyim eşyası (örme)	3 809	2 467	16 823	1,1	581,9
401	Süt ve krema (konsantre edilmemiş, ilave şeker veya diğer tatlandırıcı madde içermeyen)	10 673	8 088	15 593	1	92,8
9401	Oturmaya mahsus mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları	3 384	7 104	15 382	1	116,5
8504	Elektrik transformatörleri, statik konvertörler (örneğin; redresörler) ve endüktörler	16 382	12 236	14 749	1	20,5
6204	Kadınlar ve kız çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, elbise, etek, pantolon etek, vb.(yüzme kıyafetleri hariç)	9 693	5 674	14 023	0,9	147,1
8544	İzole edilmiş teller, kablolar ve diğer elektrik iletkenler; tek tek kaplanmış liflerden oluşan fiber optik kablolar	5 035	7 450	13 818	0,9	85,5
3924	Plastikten sofra, mutfak, ev, sağlık veya tuvalet eşyası	5 886	8 097	12 695	0,8	56,8
6110	Kazak, süveter, hırka, yelek vb. eşya (örme)	13 474	4 141	12 353	0,8	198,3
7210	Demir veya alaşımsız çelikten yassı hadde mamulleri, genişlik ≥600 mm (kaplanmış)	2 929	2 476	11 527	0,8	365,5
2202	Sular (mineral ve gazlı sular dahil) ve alkolsüz diğer içecekler (tatlandırıcılı, lezzetlendirilmiş)	6 933	4 471	11 297	0,8	152,7

6802	Yontulmaya veya inşaata elverişli işlenmiş taşlar (kayagan taşı hariç), mozik için küp şeklinde taşlar, granüller	12 424	10 034	11 084	0,7	10,5
7308	Demir veya çelikten inşaat ve inşaat aksamı, inşaatta kullanılmak üzere hazırlanmış demir veya çelikten sac, çubuk, vb.	5 315	3 876	10 693	0,7	175,9
8516	Elektrikli su ısıtıcıları, elektrotermik cihazlar, ortam ısıtıcıları, saç ve el kurutucuları, ütüler, rezistanlar	17 187	6 362	10 650	0,7	67,4
7213	Demir veya alaşımsız çelikten filmaşin (sıcak haddelenmiş, kangal halinde)	4 503	4 757	10 414	0,7	118,9
2710	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	1 488	4 787	10 396	0,7	117,2
4811	Kağıt, karton, selüloz vatka ve selüloz liften tabakalar	6 727	2 038	10 321	0,7	406,4
8502	Jeneratörler	3 844	4 252	9 962	0,7	134,3
3402	Yıkama, temizleme müstahzarları (sabunlar hariç)	3 334	6 940	9 854	0,7	42
3401	Sabunlar, yüzey aktif organik ürünler ve müstahzarlar	7 378	6 323	9 451	0,6	49,5
6108	Kadın ve kız çocuk için kombinezon, jüp veya jüpon, slip ve külot, gecelik, pijama, lizöz, bornoz vb. eşya (örme)	6 640	6 450	9 245	0,6	43,3
3920	Plastikten diğer levha, plaka, şerit, film, folye (gözeneksiz)	1 887	4 853	9 017	0,6	85,8
8450	Ev veya çamaşırhane tipi yıkama makinaları (yıkama ve kurutma tertibatı bir arada olanlar dahil)	6 172	3 386	8 886	0,6	162,4

Kaynak: ITC- Trademap

Libya'ya en fazla ihraç edilen üç ürün Mücevherci eşyası ve aksamı (kıymetli metallerden veya kıymetli metallerle kaplama metallerden), Diğer mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları, Kümes hayvanlarının etleri ve yenilen sakatatıdır. En az ihraç edilen üç ürün ise; Kadın ve kız çocuk için kombinezon, jüp veya jüpon, slip ve külot, gecelik, pijama,

lizöz, bornoz vb. eşya (örme), Plastikten diğer levha, plaka, şerit, film, folye (gözeneksiz), Ev veya çamaşırhane tipi yıkama makinalarıdır.

Tablo 15'de Türkiye'nin Libya'dan gerçekleştirdiği ithalata konu olan ürünler ve miktarları yer almaktadır. Bu tabloya göre, Türkiye'nin en çok ithal ettiği ürün grubu altın olmuştur. Bunu ise bakır ve petrol gazları takip etmiştir.

Tablo 16.Türkiye'nin Libya'dan İthalatında Başlıca Ürünler (1000 Dolar)

		2016	**2017**	**2018**	**Ürünün Toplamdaki Payı(%)2018**	**Ürünün 2017 - 2018 Yıllarındaki Değişimi(%)**
	TOPLAM İTHALAT	**161 021**	**247 965**	**367010**	**100**	**48**
7108	Altın (platin kaplamalı altın dahil)	21 890	33 133	112 448	30,6	239,4
7404	Bakır döküntü ve hurdaları	0	6 275	68 680	18,7	994,5
2711	Petrol gazları ve diğer gazlı hidrokarbonlar	24 945	69 812	52 646	14,3	-24,6
7204	Dökme demirin, demirin veya çeliğin döküntü ve hurdaları veya bunların eritilmesi ile elde dilmiş külçeler	11 298	27 156	36 626	10	34,9
7602	Aluminyum döküntü ve hurdaları	0	7 275	22 921	6,2	215,1
7203	Demir cevherinin doğrudan indirgenmesi ile elde edilen demirli ürünler (parça, pellet) (demir oranı >= %99.94)	248	5 928	16 967	4,6	186,2
7208	Demir veya alaşımsız çelikten yassı hadde ürünleri (genişlik >= 600 mm)	7 134	2 983	16 264	4,4	445,2
3102	Azotlu mineral veya kimyasal gübreler	7 667	11 462	11 111	3	-3,1
7601	İşlenmemiş aluminyum	1 142	6 163	8 462	2,3	37,3
301	Canlı balıklar	2 178	732	3 845	1	425,3
2503	Her nevi kükürt (süblime, presipite ve kolloidal kükürt hariç)	9 154	10 663	3 776	1	-64,6
7106	Gümüş (altın veya platin yaldızlı gümüş dahil)	2 681	2 962	2 521	0,7	-14,9

	(işlenmemiş veya yarı işlenmiş ya da pudra halinde)					
4101	Sığır (bufalo dahil) ve at cinsi hayvanların ham post ve derileri	0	581	1 926	0,5	231,5
4707	Kağıt ve karton döküntü ve kırpıntıları	869	0	1 915	0,5	0
7207	Demir veya alaşımsız çelikten yarı mamuller	369	429	1 537	0,4	258,3
5101	Yün ve yapağı (kardesiz/taranmamış)	1 404	4 097	1 057	0,3	-74,2
2905	Asiklik alkoller ve bunların halojenlenmiş, sülfolanmış, nitrolanmış veya nitrozalanmış türevleri	422	1 411	975	0,3	-30,9
4102	Koyun ve kuzuların ham derileri	585	664	855	0,2	28,8
7403	Rafine edilmiş bakır ve bakır alaşımları (ham)	0	264	417	0,1	58
8112	Berilyum, krom, germanyum, vanadyum, galliyum, hafniyum, indiyum, niobyum, renyum, talyum	0	0	413	0,1	0
406	Peynir ve pıhtılaşmış ürünler	82	771	330	0,1	-57,2
7902	Çinko döküntü ve hurdaları	312	69	295	0,1	327,5
4103	Diğer ham post ve deriler	361	162	198	0,1	22,2
7113	Mücevherci eşyası ve aksamı	64	62	182	0	193,5
804	Hurma, incir, ananas, avokado ve guava armudu, mango ve mangost (taze/kurutulmuş)	272	198	144	0	-27,3
3915	Plastikten döküntü, kalıntı ve hurdalar	163	18	134	0	644,4
7801	İşlenmemiş kurşun	0	28	109	0	289,3
7503	Nikel döküntü ve hurdaları	0	126	88	0	-30,2
5509	Sentetik devamsız lifden iplik (dikiş ipliği hariç) (toptan)	0	0	72	0	0
3923	Plastiklerden eşya taşınmasına veya ambalajlanmasına mahsus malzeme, tıpa, kapak, kapsül ve diğer kapama malzemeleri	80	38	35	0	-7,9
5505	Sentetik ve suni lif döküntüleri	59	26	14	0	-46,2

7901	İşlenmemiş çinko	0	0	13	0	0
8479	Kendine özgü bir fonksiyonu olan diğer makinalar ve mekanik cihazlar	0	0	12	0	0
2202	Sular (mineral ve gazlı sular dahil) ve alkolsüz diğer içecekler (tatlandırıcılı, lezzetlendirilmiş)	0	1	7	0	600
8803	88.01 ve 88.02 Pozisyonlarındaki hava taşıtlarının aksam ve parçaları	4	5	7	0	40
4901	Kitaplar, broşürler, risaleler ve benzeri matbuat	24	0	5	0	0
8419	Isı değişikliği yöntemi ile maddeleri işlemek için cihazlar, elektrikli olmayan şofbenler veya depolu su ısıtıcıları	0	0	3	0	0
2515	Mermer ve traverten, ekosin, su mermeri, kireçli taşlar	0	0	3	0	0

Kaynak: ITC- Trademap

Türkiye'nin Libya'dan İthal ettiği ürünlerin başında Altın (platin kaplamalı altın dahil) (işlenmemiş veya yarı işlenmiş ya da pudra halinde) gelmektedir. En az ithal edilen ürün ise Mermer ve traverten, ekosin, su mermeri, kireçli taşlardır.

Tablo 17'de Türkiye ile Libya arasındaki anlaşma ve protokollere yer verilmiştir.

Tablo 18.Türkiye ile Libya Arasındaki Anlaşma ve Protokoller

Anlaşma Adı	**İmza Tarihi**
İktisadi İşbirliği ve Ticaret Anlaşması	05.01.1975
Kültür ve Tanıtma Anlaşması	05.01.1975
Bilimsel ve Teknik İşbirliği Anlaşması	05.01.1975
İşgücü Anlaşması	05.01.1975
Denizcilik ve Deniz Nakliyatı Alanlarında İşbirliği Anlaşması	30.05.1975
İkili Hava Ulaştırması Anlaşması	11.08.1975
Ticari ve Mali İşbirliği Anlaşması	02.05.1978
İktisadi, Sınai ve Zirai İşbirliği Protokolü	27.06.1981

Ticari İşbirliği Protokolü	27.06.1981
13 Eylül 1984 Tarihli Sosyal Güvenlik Sözleşmesinin Uygulanmasına Dair Anlaşma	09.08.1985
Ticaret Anlaşması/Olağanüstü KEK Toplantısı Protokolü	06.10.1996
Konsolosluk Sözleşmesi	12.04.2006
20. Dönem KEK Toplantısı Protokolü	31.01.2007
21. Dönem KEK 1. Toplantısı Protokolü	23.07.2009
Vizenin Karşılıklı Olarak Kaldırılmasına Dair Mutabakat Zaptı	25.11.2009
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	25.11.2009

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı - Anlaşmalar Genel Müdürlüğü

3.2 Türkiye'nin İran'la Dış Ticareti

İran, resmen İran İslam Cumhuriyeti olarak bilinen, Batı Asya'da bir ülkedir. 81 milyondan fazla nüfusu ile İran, dünyanın en kalabalık 18. ülkesidir. 1,648,195 km^2'lik bir kara alanını kapsayan Orta Doğu'nun en büyük, dünyanın ise 17. büyük ülkesidir. İran kuzeybatıda Ermenistan ve Azerbaycan Cumhuriyeti, kuzeyde Hazar Denizi, kuzeydoğuda Türkmenistan, doğuda Afganistan ve Pakistan, güneyde Pers Körfezi ve Umman Körfezi, batıda ise Türkiye ve Irak ile çevrilidir. Ülkenin Avrasya ve Batı Asya'daki merkezi konumu ve Hürmüz Boğazı'na yakınlığı, ona jeostratejik önemi kazandırmaktadır. Tahran, ülkenin başkenti ve en büyük kentinin yanı sıra, önde gelen ekonomik ve kültürel merkezidir.

İran ekonomisi, merkezi planlama, devlete ait petrol ve diğer büyük işletmeleri, köy tarımı ve küçük ölçekli özel ticaret ve hizmet girişimlerinin bir karışımı ile değer kazanmaktadır. 2017 yılında GSYİH, 427,7 milyar dolar olmuştur. İran, Dünya Bankası tarafından üst-orta gelirli ekonomi olarak sıralanmaktadır. 21. yüzyılın başlarında, hizmet sektörü GSYİH'nın en büyük yüzdesine katkıda bulunmuş, bunu sanayi (madencilik ve imalat) ve tarım izlemiştir.

Tablo 19'da Türkiye'nin İran ile ithalat ve ihracatı yer almaktadır.

Tablo 20.Türkiye'nin İran ile Dış Ticaret Verileri, 2002-2018, Milyon Dolar

	İHRACAT ($ Milyon)	**İTHALAT ($ Milyon)**	**HACİM ($ Milyon)**	**DENGE ($ Milyon)**
2002	333.96	920.97	1254.93	-587.01
2003	533.79	1860.68	2394.47	-1326.90
2004	813.03	1962.06	2775.09	-1149.03
2005	912.94	3469.71	4382.65	-2556.77
2006	1066.90	5626.61	6693.51	-4559.71
2007	1441.19	6615.39	8056.58	-5174.20
2008	2029.76	8199.69	10229.45	-6169.93
2009	2024.55	3405.99	5430.53	-1381.44
2010	3044.18	7645.01	10689.19	-4600.83
2011	3589.63	12461.53	16051.17	-8871.90
2012	9921.60	11964.78	21886.38	-2043.18
2013	4192.51	10383.22	14575.73	-6190.71
2014	3886.19	9833.29	13719.48	-5947.10
2015	3663.76	6096.25	9760.01	-2432.49
2016	4966.18	4699.78	9665.95	266.40
2017	3259.27	7492.10	10751.37	-4232.83
2018	2393.12	6931.26	9324.38	-4538.14

Kaynak: TÜİK ve Trademap Dış Ticaret İstatistikleri

Tablo 21'da görüldüğü üzere, İran ile gerçekleştirilen ihracat 2012 yılına kadar sürekli artış göstermiş ancak 2013 yılında yarıdan fazla azalmıştır. 2016 yılında tekrar artan

ihracat 2018 yılına değin azalarak sürmüştür. İthalat ise dalgalı bir seyir izlemiş, 2018 yılında 7 Milyar Dolar seviyelerinde gerçekleşmiştir. Geçtiğimiz yıl dış ticaret hacmi 9 Milyar dolar civarında seyretmiş ve açık vermeyi sürdürmüştür.

Şekil 4. İran ile 2002-2018 İhracat Değerleri

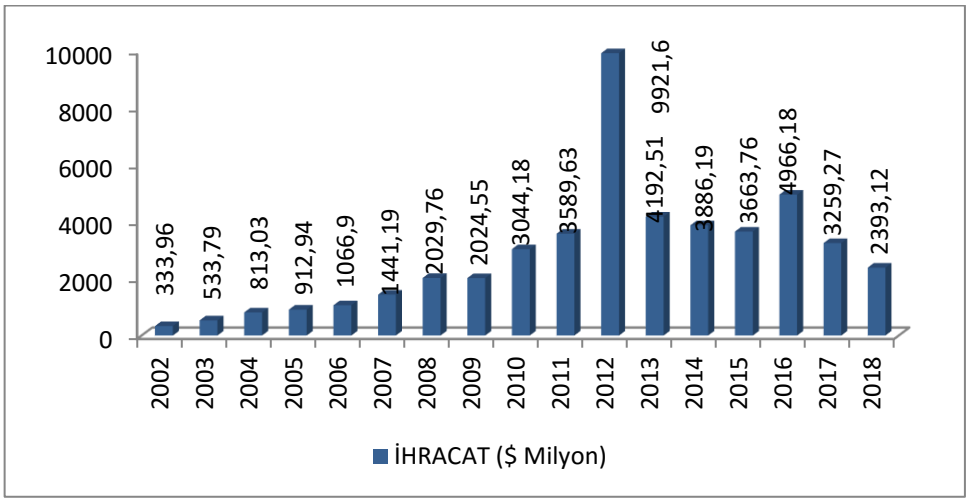

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 3'de İran'a ihracat değerleri yer almaktadır. Bu bağlamda, İran ile gerçekleştirilen ihracatın 2012 yılında en yüksek seviyeye ulaştığını ve geçtiğimiz yıl 2.4 Milyar Dolar civarında seyrettiğini görmek mümkündür.

Şekil 4'te İran'dan ithalat verileri yer almaktadır. Bu bağlamda, İran ile gerçekleştirilen ithalatın 2011 yılında en yüksek seviyeye ulaştığını ve geçtiğimiz yıl 6.9 Milyar Dolar civarında seyrettiğini görmek mümkündür.

Şekil 5.İran ile 2002-2018 İthalat Değerleri

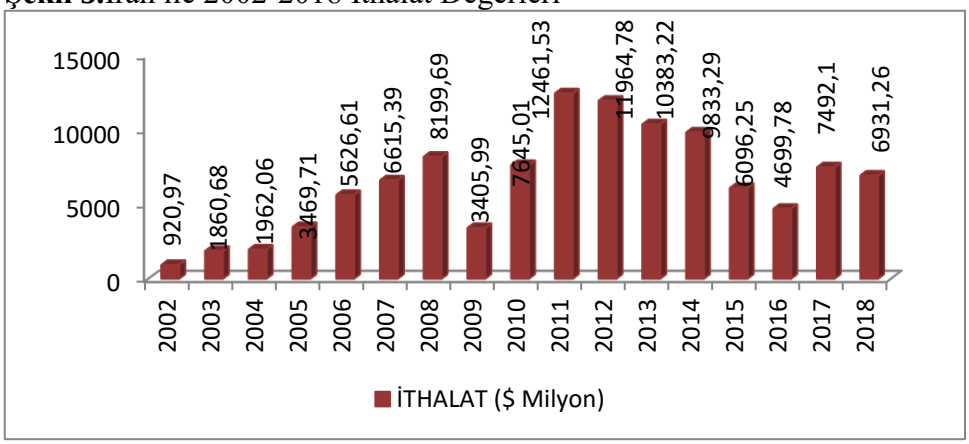

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

İran'la yapılan dış ticarette, 2002-2008 döneminde ithalat değerleri artış gösterirken 2009'da düşmüş, 2010 ve 2011 yıllarında yükselmiştir. Daha sonra 2011-2017 döneminde düşüş trendine girmiştir. 2017 yılında yükseliş göstermiş, 2018 yılında tekrar düşmüştür.

Tablo 22'de Türkiye'nin İran'a en çok ihraç ettiği ürünler yer almaktadır.

Tablo 23.Türkiye'nin İran'a ihraç ettiği ürünler (1.000$)

GTİP	Ürünler (ilk 15)	2016	2017	2018
2403	Tütünler	107,635	64,269	94,370
9619	Bebek Bezleri ve Benzeri Hijyenik Eşya	60,929	56,838	83,356
2608	Çinko Cevherleri	25,704	71,484	71,966
8708	Kara Taşıtları İçin Aksam, Parçaları	139,775	124,381	66,662
4411	Lif Levha	113,383	143,832	63,400
5603	Dokunmamış Mensucat	49,338	50,369	47,760
4811	Kağıt, Karton, Selüloz Liften Tabakalar	41,867	44,304	41,793
5702	Dokunmuş Halılar	46,055	25,938	39,445
4819	Kağıt/Karton Vb. Esaslı Kutu	27,466	23,611	35,438
8703	Otomobil	20,745	67,022	30,018
6110	Kazak, Süveter, Hırka	26,504	8,956	29,934
8407	İçten Yanmalı Motorlar	85,734	102,492	29,821
3921	Plastikten Diğer Levhalar	43,675	36,642	29,819
8302	Adi metallerden donanım/tertibat vb. Eşya (mobilya, pencere, kapı için)	31,604	37,347	27,833
3305	Saç Müstahzarları (şampuanlar, saç boyası)	23,353	20,744	25,750
	Genel Toplam	**4,966,176**	**3,259,270**	**2,393,608**

Kaynak: Trademap-directdata (2019 mart)

Türkiye'nin İran'a ihraç ettiği ürünlerin başında Tütünler, Bebek Bezleri ve Benzeri Hijyenik Eşya, Çinko Cevherleri gelmektedir. Tablo 18'de Türkiye'nin İran'dan ithal ettiği ürünler yer almaktadır.

Tablo 24.Türkiye'nin İran'dan ithal ettiği ürünler (1.000$)

GTİP	Ürünler (ilk 10)	2016	2017	2018
3901	Etilen Polimerleri (İlk Şekillerde)	218,341	270,511	252,205
7901	İşlenmemiş Çinko	94,118	206,636	184,600
7601	İşlenmemiş Aluminyum	71,331	135,667	134,702
3902	Propilen ve Diğer Olefinlerin Polimerleri (İlk Şekillerde)	144,069	135,524	106,213
3102	Azotlu Mineral/Kimyasal Gübreler	41,465	136,643	83,212
2713	Petrol koku, asfalt	441	21,306	66,167
3903	Stiren Polimerleri (İlk Şekillerde)	28,435	68,375	60,135
5402	Sentetik Lif İpliği	4,964	12,327	41,401
7202	Ferro Alyajlar	20,924	19,091	28,335
7408	Bakır Teller	4,866	392	24,784
	Genel Toplam	**4,699,777**	**7,492,104**	**6,931,257**

Kaynak: Trademap

Tablo 18'de görüldüğü gibi, Türkiye'nin en çok ithal ettiği ürün grubu etilen polimerleri olmuştur. Bunu ise çinko ve alüminyum takip etmiştir. İki ülke arasında imzalanmış sözleşmeler ve protokoller Tablo 19'da yer almaktadır.

Tablo 25. İki Ülke Arasında İmzalanmış Sözleşmeler/Protokoller

Anlaşma / Protokol / Mutabakat Zaptı	İmza Tarihi	RG Tarih & Sayısı
Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması	12.05.1980	07.06.1980 (17010)
Ekonomik, Sınai ve Teknik İşbirliği Karma Komisyonu 2. Dönem Toplantısı Mutabakat Zaptı	01.05.1984	30.01.1985 (18651)

Ticaret Anlaşması	21.12.1996	11.06.1997 (23016)
Deniz Ticaret Seyrüsefer Anlaşması	21.12.1996	15.06.1997 (23020)
Gümrük Konularında İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması	22.11.2000	01.08.2001 (24480)
Çifte Vergilendirmeyi Önleme (ÇVÖ) Anlaşması	17.06.2002	09.10.2003 (25254)
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması (YKTK) Anlaşması	19.12.1996	25.02.2005 (25738)
Sınır Ticareti Ortak Komitesi 5. Dönem Topl. Mutabakat Zaptı	12.10.2008	29.04.2009 (27214)
Çevre Alanında Mutabakat Zaptı	28.04.2010	28.05.2011 (27947)
Teknik Düzenlemeler, Standardizasyon, Metroloji, Akreditasyon ve Uygunluk Değerlendirmesi Alanlarında İşbirliğine Dair Mutabakat Zaptı	03.02.2010	24.08.2011 (28035)
Kara Ulaştırması Karma Komisyonu Toplantısı Protokolü	26.02.2014	05.07.2014 (29051)
Tercihli Ticaret Anlaşması (TTA)	29.01.2014	4.11.2014 (29165)
24. Dönem KEK Toplantısı Mutabakat Zaptı	16.04.2014	11.12.2014 (29202)
Hayvan Sağlığı ve Veterinerlik Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı	26.10.2016	12.5.2017 (30064)
Türkiye-İran 5. Dönem Ortak Ticaret Komitesi Mutabakat Zaptı	19.01.2014	
25. Dönem KEK Toplantısı Mutabakat Zaptı	9.4.2016	
TC Merkez Bankası-İran Merkez Bankası Arasında İşbirliğini Geliştirme Mutabakat Zaptı	21.9.2017	
26. Dönem KEK Toplantısı Mutabakat Zaptı	26.11.2017	

Kaynak: https://www.ticaret.gov.tr/istatistikler/dis-ticaret-istatistikleri

3.3.Türkiye’nin Mısır ile Dış Ticareti

Resmi adı Mısır Arap Cumhuriyeti olarak adlandırılan Mısır, Sina Yarımadası tarafından kurulan kara köprüsüyle Afrika'nın kuzeydoğu köşesine ve Asya'nın güneybatı köşesine uzanan bir ülkedir. Mısır, Gazze Şeridi ve İsrail'in kuzeydoğuda, Akabe Körfezi ve doğuda Kızıldeniz, güneyde Sudan ve batıda Libya ile çevrili bir Akdeniz ülkesidir. Akabe Körfezi'nin karşısında Ürdün, Kızıldeniz'in karşısında Suudi Arabistan, Akdeniz'in ise Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs bulunmaktadır.

Mısır'ın ekonomisi ağırlıklı olarak tarıma, medyaya, petrol ithalatına, doğal gaza ve turizme dayanmaktadır. Aswan Yüksek Barajı'nın 1970 yılında tamamlanması ve sonuçta ortaya çıkan Nasser Gölü, Nil Nehri'nin Mısır'ın tarım ve ekolojisindeki zamanın durumunu değiştirmiştir. Hızla büyüyen bir nüfus, sınırlı tarıma elverişli topraklar ve Nil'e bağımlılık, hepsi kaynakları sarsmaya ve ekonomiyi baskılamaya devam etmektedir.

Tablo 26. Türkiye’nin Mısır ile Dış Ticareti

Yıl	İhracat $ / Bin	İthalat $ / Bin	Hacim $ / Bin	Denge $ / Bin
2002	326.389	118.173	444.562	208.216
2003	345.779	189.397	535.176	156.382
2004	473.145	255.242	728.387	217.904
2005	687.299	267.246	954.545	420.054
2006	709.353	392.524	1.101.877	316.829
2007	902.703	679.933	1.582.635	222.770
2008	1.426.449	942.816	2.369.266	483.633
2009	2.618.193	641.552	3.259.745	1.976.641
2010	2.250.577	926.476	3.177.053	1.324.100
2011	2.759.311	1.486.725	4.246.036	1.272.586
2012	3.679.195	1.342.051	5.021.246	2.337.144
2013	3.200.921	1.628.868	4.829.789	1.572.053
2014	3.300.940	1.434.472	4.738.201	1.863.680
2015	3.124.876	1.215.905	4.438.759	1.810.993
2016	2.733.143	1.443.408	4.244.410	1.221.877
2017	2.360.867	1.997.503	4.358.370	363.364
2017*	1.598.454	1.491.339	3.089.793	107.115
2018*	2.162.539	1.753.653	3.916.192	408.886

Kaynak: TÜİK, Trademap verilerinden derlenmiştir.

Tablo 27'de görüldüğü üzere, Mısır ile gerçekleştirilen ihracat 2015 yılına kadar sürekli artış göstermiş ancak 2017 yılında yarıdan fazla azalmıştır. 2018 yılında 2 Milyar Dolar civarında seyretmiştir. İthalat ise dalgalı bir seyir izlemiş, 2018 yılında 1.7 Milyar Dolar seviyelerinde kalmıştır. Geçtiğimiz yıl dış ticaret hacmi 3.9 Milyar dolar civarında seyretmiş ve fazla vermeyi sürdürmüştür.

Şekil 5'te, ihracat verilerinin grafiği verilmiştir. Bu bağlamda, Mısır ile gerçekleştirilen ihracatın 2012 yılında en yüksek seviyeye ulaştığını ve geçtiğimiz yıl 2.2 Milyar Dolar civarında seyrettiğini görmek mümkündür.

Şekil 6.Mısır ile 2002-2018 İhracat Değerleri

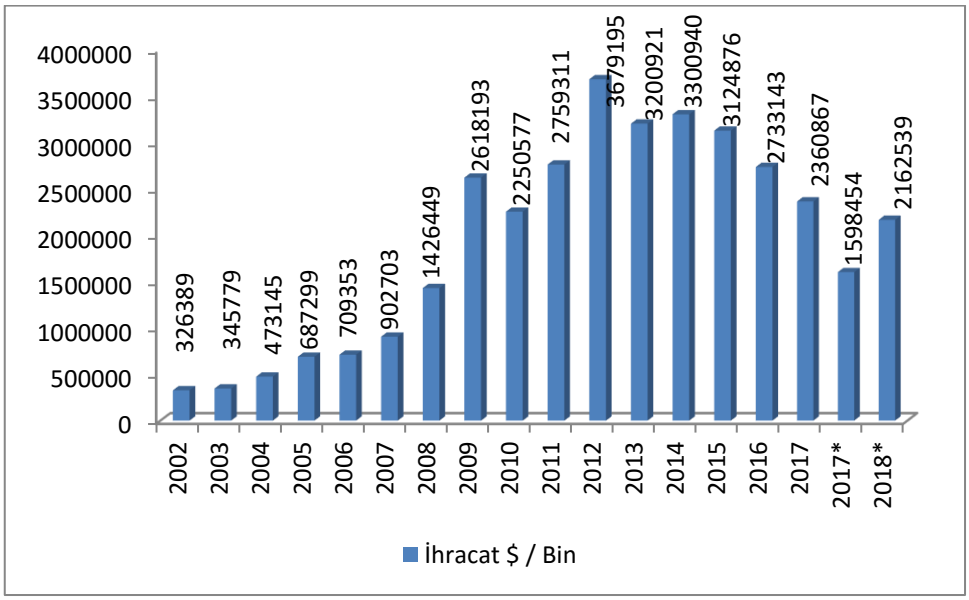

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 6'da ithalat verilerinin grafiği verilmiştir. Bu bağlamda, Mısır'dan gerçekleştirilen ithalatın 2017 yılında en yüksek seviyeye ulaştığı ve 2018 yılında 1.7 Milyar Dolar civarında gerçekleştiğini görmek mümkündür.

Şekil 7.Mısır ile 2002-2018 İthalat Değerleri

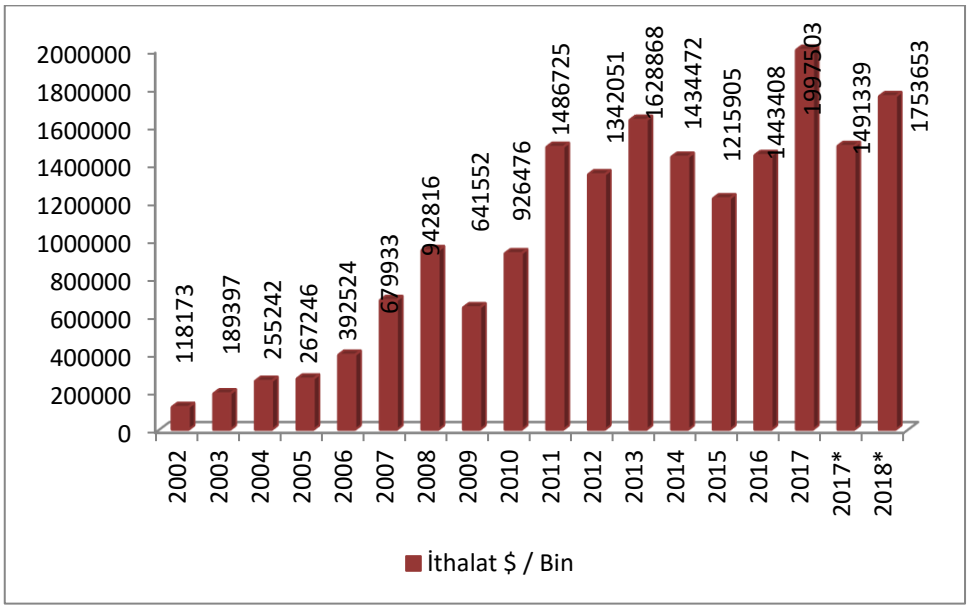

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

3.4. Türkiye'nin Katar ile Dış Ticareti

Katar, Batı Asya'da bulunan ve Arap Yarımadası'nın kuzeydoğu kıyısında bulunan küçük Katar Yarımadası'nda bulunan bir ülkedir. Tek toprak sınırı, komşu Körfez İşbirliği Konseyi (GCC) güneyindeki Suudi Arabistan geri kalanı ise Pers Körfezi ile çevrilidir. Basra Körfezi'nin bir kolu Katar'ı yakındaki Bahreyn'den ayırmaktadır. 2017 yılının başlarında, Katar'ın toplam nüfusu 2.6 milyon olarak kaydedilmiştir. 313.000 Katar vatandaşı ve 2.3 milyon göçmen bulunmaktadır. İslam, Katar'ın resmi dinidir. Ülke, dünyada kişi başına düşen en yüksek gelire sahiptir. Katar, BM tarafından çok yüksek bir insani gelişme ülkesi olarak sınıflandırılmış ve yaygın olarak insani gelişme için en gelişmiş Arap devleti olarak kabul edilmiştir.

Katar, dünyanın üçüncü büyük doğal gaz rezervi ve petrol rezervi ile desteklenen yüksek gelirli bir ekonomidir. Katar Thani tarafından yönetilmiş, Muhammed bin Thani 1868'de İngilizlerle ayrı statüsünü tanıyan bir anlaşma imzalamıştır. Osmanlı yönetiminin ardından Katar, 1971'de bağımsızlık kazanana kadar İngiliz egemenliği altında olmuştur. 21. yüzyılda, Katar, hem küresel olarak genişleyen medya grubu El Cezire Medya Ağı, hem de Arap Baharı sırasında finansal olarak birçok isyancı gruba destek verdiği bildirilen Arap dünyasında önemli bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Büyüklüğü nedeniyle,

Katar dünyadaki orantısız etkiyi sürdürmekte ve orta güç olarak tanımlanmaktadır. Tablo 21'de Türkiye ile Katar arasındaki dış ticaret verileri gösterilmiştir.

Tablo 28.Türkiye – Katar Dış Ticaret Göstergeleri (Milyon Dolar)

	İHRACAT ($ Milyon)	**İTHALAT ($ Milyon)**	**HACİM**	**DENGE**
2002	15.57	10.66	26.23	4.91
2003	15.69	8.31	24.00	7.38
2004	35.03	17.73	52.75	17.30
2005	82.05	50.72	132.77	31.32
2006	342.15	66.41	408.56	275.74
2007	449.96	29.64	479.61	420.32
2008	1074.01	159.35	1233.37	914.66
2009	289.36	85.65	375.01	203.71
2010	162.55	177.05	339.60	-14.50
2011	188.14	481.02	669.16	-292.88
2012	257.33	466.50	723.83	-209.17
2013	244.08	373.92	618.00	-129.85
2014	344.71	394.55	739.26	-49.84
2015	423.09	360.98	784.07	62.11
2016	439.14	271.08	710.23	168.06
2017	648.91	264.13	913.04	384.79
2018	1096.42	335.32	1431.74	761.10

Kaynak: TÜİK ve Trademap verilerinden oluşturulmuştur.

Tablo 21 ve Şekil 7'de görüldüğü gibi, 2002 yılından itibaren güçlü bir yükseliş gösteren ihracat verileri 2008 yılına değin 6 katına çıkmış, ithalat ise aynı dönemde 1.5 kat artmıştır. 2008 ve 2018 yıllarındaki ihracat rakamları diğer yıllara göre önemli bir artışa sahiptir. Şekil 1'de görüldüğü gibi 2010-2014 yılları dışında Katar ile Türkiye arasındaki ticarette Türkiye'nin ithalattan daha çok ihracat yaptığı söylenebilir. Katar'a ihraç ettiğimiz ürünler başta inşaat malzemeleri olmak üzere çok geniş bir yelpazede olsa de, ithal ettiğimiz ürünler ağırlıklı olarak işlenmemiş alüminyum ve kimyasal maddelerdir.

Şekil 8.Türkiye – Katar İhracat İthalat Değerleri

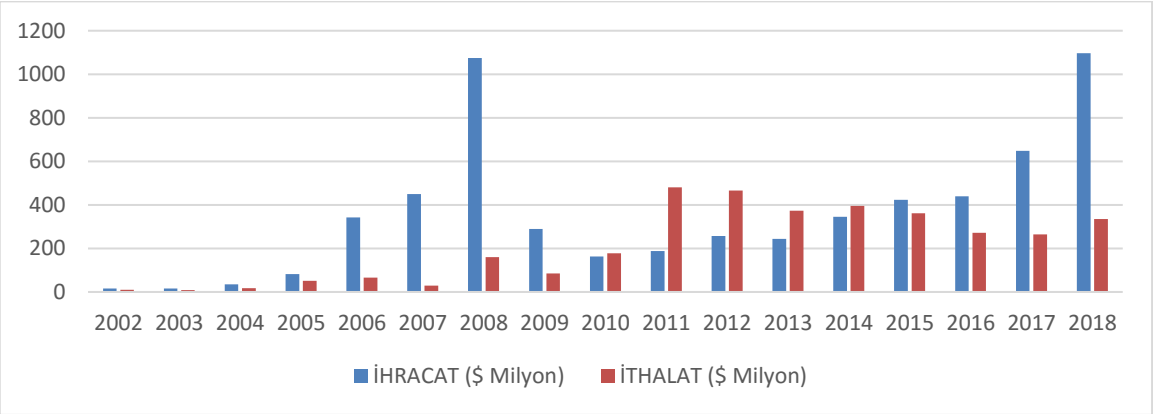

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 8'de, ihracat verileri yer almıştır. Bu bağlamda, Katar ile gerçekleştirilen ihracatın 2018 yılında en yüksek seviyeye ulaştığını ve 1.1 Milyar Dolar civarında seyrettiğini görmek mümkündür.

Şekil 9. Türkiye'nin Katar ile 2002-2018 İhracat Değerleri

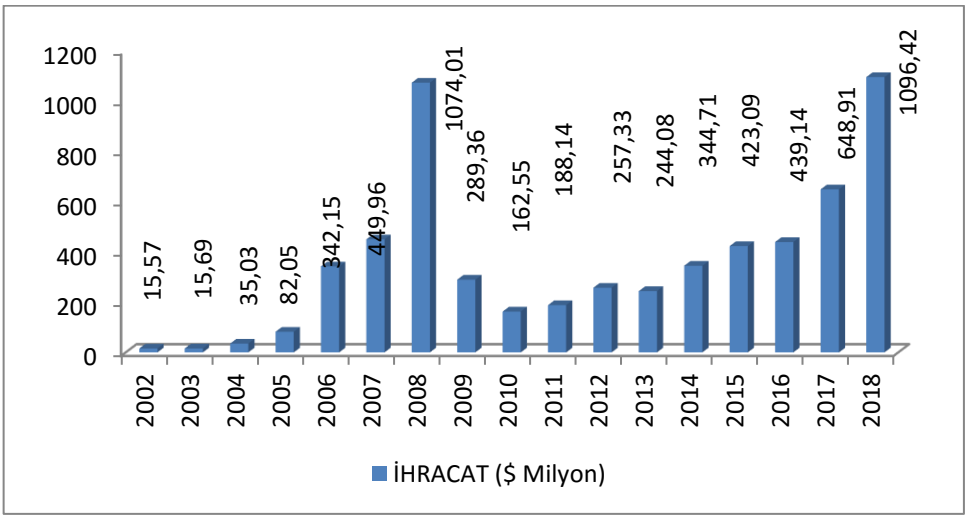

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Katar'a yapılan ihracat 2002-2008 aralığında artış, 2008-2010 döneminde düşüş göstermiştir. 2010-2018 yılları arasında ise giderek artış trendine girmiştir.

Şekil 10'da ithalat verileri yer almaktadır. Bu bağlamda, Katar'a gerçekleştirilen ihracat 2011 yılında en yüksek seviyeye ulaşmış ve 2018 yılında 335 Milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 11. Türkiye'nin Katar ile 2002-2018 İthalat Değerleri

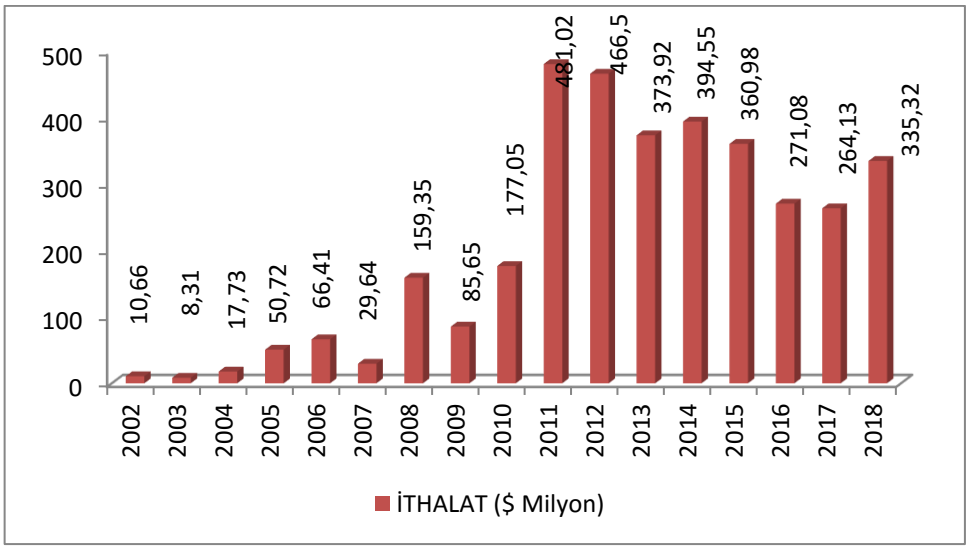

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Katar'dan İthalat 2002-2006 aralığında artış, 2007 yılında düşüş, 2008 yılında tekrar artış göstererek 159,35 milyon dolar seviyesine çıkmıştır. 2009'da 85,65 milyon dolar seviyesine düşmüş, 2010-2011 döneminde yükselmiştir. 2011-2017 döneminde ise azalan bir seyir izlemiştir. 2018 yılında yükselerek 335,32 milyon dolara yükselmiştir. Tablo 22'de Katar'a en fazla ihraç edilen ürünler yer almaktadır.

Tablo 29. Katar'a ihraç edilen ürünler (1000 Dolar)

GTİP 4'lü	**Ürün Adı**	**2016**	**2017**	**2018**
	Toplam (diğer ürünler dahil)	**439 142**	**648 915**	**1 096 579**
7113	Kıymetli metaller ve kaplamalarından mücevherci eşyası	6 689	11 509	95 430
9999	Başka yerde belirtilmemiş ürünler	24 091	17 290	74 966
7308	Demir/çelikten inşaat ve aksamı	14 952	16 176	64 904
9403	Diğer mobilyalar vb. Aksam, parçaları	18 105	23 578	42 991
8537	Elektrik kontrol, dağıtım tabloları, mücehhez tablolar	13 868	31 382	31 811
8544	İzole edilmiş tel, kablo; diğer izole edilmiş elektrik iletkenleri; fiber optik k	16 030	11 808	31 557

2710	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	14 923	15 815	25 488
9401	Oturmaya mahsus mobilyalar, aksam-parçaları	7 960	11 474	18 665
9406	Prefabrik yapılar	4 126	8 042	17 241
6203	Erkek/erkek çocuk için takım, takım elbise, ceket vs.	2 061	4 157	15 540
0 407	Kus ve kümes hayvanlarının kabuklu yumurtaları	2 637	10 821	15 511
3923	Eşya taşıma ambalajı için plastik mamulleri, tıpa, kapak, kapsül	1 265	8 540	14 822
9405	Diğer aydınlatma cihazları, lambalar, ışıklı tabela, plaka vb.	6 893	6 703	13 356
5702	Dokunmuş halılar, yer kaplamaları (kilim, sumak, karaman vb)	7 964	10 155	12 978
7326	Demir/çelikten diğer eşya	5 035	8 131	12 717
6802	Yontulmaya, inşaata elverişli işlenmiş taşlar (kayagan hariç)	9 515	10 903	12 023
7216	Demir/alaşımsız çelikten profil	1 146	4 964	11 862
7408	Bakır teller	11 060	14 813	11 825
3907	Poliasetaller, diğer polieterler, epoksit-alkid reçineler vb (ilk şekilde)	67	2 201	10 942
0207	Kümes hayvanlarının etleri ve yenilen sakatatı	2 206	8 331	10 743
8535	Gerilimi 1000 voltu geçen elektrik devresi teçhizatı	17 366	25 713	10 590
2402	Tütün/tütün yerine geçen maddelerden purolar, sigarillolar ve sigaralar	4 756	11 921	10 412
3402	Yıkama, temizleme müstahzarları-sabunlar hariç	355	1 461	9 910
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	4 884	7 822	9 528
5703	Tufte edilmiş halılar, tufte edilmiş (yer kaplamaları)	818	2 889	9 458

1512	Ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	2 283	10 556	9 457
0406	Peynir ve lor	3 518	9 946	9 195
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi vs. İle boş ilaç kapsülü mühür güllacı vs.	3 454	6 826	9 181
8462	Metalleri dövme, işleme, kesme, şataflama presleri, makineleri	2 214	5 214	8 761
8418	Buzdolapları, dondurucular, soğutucular, ısı pompaları	4 483	4 766	8 597
8536	Gerilimi 1000 voltu geçmeyen elektrik devresi teçhizatı	7 438	4 515	8 500
6403	Ayakkabı; yüzü deri, tabanı kauçuk, plastik, tabii, suni vb kösele	651	1 707	7 664
8415	Klima cihazları-vantilatörlü, ısı, nem değiştirme tertibatlı	2 779	2 689	7 458
4011	Kauçuktan yeni dış lastikler	5 048	5 933	6 849
7019	Cam lifleri, cam yünü ve mamulleri-iplik, dokuma vb	13	1 946	6 702
3916	Plastikten monofil, çubuk, profiller-enine kesiti > 1mm.	3 535	4 857	6 490
3925	Plastikten inşaat malzemesi	1 697	1 816	6 387
6204	Kadın/kız çocuk için takım, takım elbise, ceket vs.	3 677	5 077	6 345
3917	Plastikten tüpler, borular, hortumlar; conta, dirsek, rakor vb	4 153	4 476	6 294
7610	Alüminyum inşaat ve aksamı	2605	1 704	6 014

Kaynak: https://www.ticaret.gov.tr/istatistikler/dis-ticaret-istatistikleri

Katar'a en fazla ihraç edilen ürünler; Kıymetli metaller ve kaplamalarından mücevherci eşyası, Başka yerde belirtilmemiş ürünler ve Demir/çelikten inşaat ve aksamıdır.

Tablo 23'de Katar'dan en fazla ithal edilen ürünler yer almaktadır.

Tablo 30.İthalat Ürünleri

GTİP 4'lü	Ürün Adı	2016	2017	2018
	Toplam (diğer ürünler dahil)	**271 083**	**264 126**	**335 320**
7601	İşlenmemiş alüminyum	138 731	150 431	178 959
3901	Etilen polimerleri (ilk şekillerde)	79 918	68 583	78 763
2710	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	10 751	10 059	37 754
2933	Sadece azotlu heterosiklik bileşikler	8 567	11 764	10 228
3817	Karışım halinde alkalibenzenler, alkalinaftalenler	5 028	6 099	8 413
7207	Demir/alaşımsız çelikten yarı mamuller	0	0	5 237
4102	Koyun ve kuzuların ham derileri	2 797	3 274	4 259
0504	Hayvan bağırsak, mesane ve midesi (taze/soğutulmuş/dondurulmuş vs.)	1 229	1 420	2 701
7602	Alüminyum döküntü ve hurdaları	1 897	2 531	2 661
8419	Isı değişikliği yöntemi ile maddeleri işlemek için cihazlar	0	2 045	1 150
7108	Kus ve kümes hayvanlarının kabuklu yumurtaları	0	0	627
7113	Kıymetli metaller ve kaplamalarından mücevherci eşyası	3 815	0	612
2620	Metalleri/metal bileşiklerini içeren küller ve kalıntılar	412	413	557
2804	Hidrojen, asal gazlar ve diğer ametaller	2 313	877	545
8544	İzole edilmiş tel, kablo; diğer izole edilmiş elektrik iletkenleri; fiber optik	36	0	397
8502	Elektrojen grupları, rotatif elektrik konvertisörleri	0	0	335

4003	Rejenere kauçuk (ilk şekillerde, levha, tabaka/şerit halinde)	0	100	294
7114	Kıymetli metaller ve kaplamalarından kuyumcu eşyası	0	0	235
7413	Bakırdan ince, kalın, örme vb. Halatlar (elektrik-izole hariç)	0	0	197
4011	Kümes hayvanlarının etleri ve yenilen sakatatı	28	0	167
8415	Klima cihazları-vantilatörlü, ısı, nem değiştirme tertibatlı	0	0	166
3902	Propilen ve diğer olefinlerin polimerleri (ilk şekillerde)	0	0	154
2402	Tütün/tütün yerine geçen maddelerden purolar, sigarillolar ve sigaralar	0	0	120
2901	Asiklik hidrokarbonlar	0	1	120
8708	Kara taşıtları için aksam, parçaları	62	2	105
2005	Diğer sebzeler (sirke/asetik asitten başka usulde hazır. Konserve) (dondurulmamış	0	0	59
1704	Peynir ve lor	0	0	54
4101	Sığır ve at cinsi hayvanların derileri-ham	86	54	53
8418	Buzdolapları, dondurucular, soğutucular, ısı pompaları	0	0	31
6104	Kadın/kız çocuk için takım elbise, takım, ceket, pantolon vs. (örme)	11	0	30
8414	Hava-vakum pompası, hava/gaz kompresörü, vantilatör, aspiratör	2	2	30
9405	Diğer aydınlatma cihazları, lambalar, ışıklı tabela, plaka vb.	0	69	30
9701	Tamamen elle yapılmış tablo/resim ve kolajlar, vb. Dekoratif pano	1	77	28

9032	Otomatik kontrol ve ayar alet ve cihazları	0	2	23
6308	Kilim, halı, masa örtüsü vb. İçin mensucat ve iplik takımı	0	0	22
8536	Gerilimi 1000 voltu geçmeyen elektrik devresi teçhizatı	2	3	18
8501	Elektrik motorları, jeneratörler	13	1	12
6814	İşlenmiş mika ve mikadan eşya-aglomere veya birleşik	0	0	8
9999	Başka yerde belirtilmemiş ürünler	44	89	7

Kaynak: https://www.ticaret.gov.tr/istatistikler/dis-ticaret-istatistikleri

Katar'dan en fazla ithal edilen ürünler İşlenmemiş alüminyum, Etilen polimerleri (ilk şekillerde), Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar, Sadece azotlu heterosiklik bileşikler, Karışım halinde alkalibenzenler, alkalinaftalenlerdir.

3.5. Türkiye'nin Irak ile Dış Ticareti

Irak, kuzeyde Türkiye, Doğu'da İran, Güneydoğu'da Kuveyt'i, Güney'de Suudi Arabistan, Güneydoğu'da Ürdün ve Güney Batı'da Suriye ile çevrilidir. Başkent ve en büyük şehir Bağdat'tır. Irak, Araplar, Kürtler, Asurlular, Türkmenler, Shabakiler, Yezitler, Ermeniler, Mandiller, Çerkesler ve Kawliya gibi çeşitli etnik gruplara ev sahipliği yapmaktadır. Ülkedeki 37 milyon vatandaşın yaklaşık % 95'i Müslüman olup, Hıristiyanlık, Yarsan ve Mandeanizm de bulunmaktadır. Irak'ın resmi dilleri Arapça ve Kürtçe'dir. Irak, Kuzey Basra Körfezi'nin 58 km ölçüsünde bir sahil şeridine sahiptir ve Zagros dağlarının kuzeybatı ucu ve Suriye Çölü'nün doğu kısmı olan Mezopotamya Alüvyal Ovası'nı kapsamaktadır

İki büyük nehir, Dicle ve Fırat, Irak'tan güneye ve Basra Körfezi yakınındaki Shatt el-Arab'a akmaktadır. Bu nehirler, Irak'a önemli miktarda verimli toprak sağlamaktadır. Dicle ve Fırat nehirleri arasındaki tarihe, Mezopotamya olarak bilinen bölgeye, genellikle uygarlığın beşiği denmektedir. İnsanoğlunun, ilk başta "Irak" ın türetildiği Uruk başta olmak üzere, organize bir hükümet altındaki şehirlerde okumaya, yazmaya, yasalar oluşturmaya ve şehirlerde yaşamaya başladığı yer olmaktadır. Bölge, MÖ 6. bin yıldan beri başarılı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Irak, Akad, Sümer, Asur ve Babil imparatorluklarının merkezi idi. Ayrıca Medyan, Achaemenid, Hellenistik, Partian,

Sassanid, Roma, Rashidun, Emevi, Abbasi, Ayyubid, Moğol, Safevi, Afshari ve Osmanlı imparatorluklarının bir parçasıdır.

Bugün Irak olarak bilinen ülke, 20. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin bölünmesine kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun bir bölgesiydi. Osmanlı dilinde vilayet adı verilen üç ilden oluşmuştur: Musul Vilayeti, Bağdat Vilayeti ve Basra Vilayeti. Nisan 1920'de, Milletler Cemiyeti'nin yetkisi altında Mezopotamya'nın İngiliz Mandası kuruldu. Bu vilayetleri bir Krallığa birleştiren bir İngiliz destekli monarşi, 1921'de Irak'ın Faysal'ı altında kuruldu. Irak'ın Haşimi Krallığı, 1932'de İngiltere'den bağımsızlık kazandı.

Irak, 19 valilikten (il) ve bir özerk bölgeden (Irak Kürdistanı) oluşan bir federal parlamento cumhuriyetidir. Ülkenin resmi dini İslam'dır. Kültürel olarak, Irak çok zengin bir mirasa sahiptir ve geçmiş dönemdeki başarılarını hem İslam öncesi hem de İslam sonrası zamanlarda kutlar ve şairleriyle bilinir. Ressamları ve heykeltıraşları Arap dünyasının en iyileri arasındadır ve bazıları dünya standartlarındadır ve aynı zamanda kilim ve halı gibi ince el sanatları üretmektedir. Irak, Birleşmiş Milletler'in yanı sıra Arap Birliği, İİT ve IMF'nin kurucu üyesidir.

Tablo 24'de Türkiye ile Irak arasındaki dış ticaret verileri gösterilmiştir.

Tablo 31.Türkiye – Irak dış ticaret göstergeleri (ABD Doları, Milyon)

	İHRACAT ($ Milyon)	**İTHALAT ($ Milyon)**	**HACİM**	**DENGE**
2003	829.06	41.66	870.71	787.40
2004	1820.80	145.58	1966.38	1675.23
2005	2750.08	66.43	2816.51	2683.65
2006	2589.35	121.74	2711.10	2467.61
2007	2844.77	118.70	2963.47	2726.06
2008	3916.69	133.06	4049.74	3783.63
2009	5123.41	120.56	5243.96	5002.85
2010	6036.36	153.48	6189.84	5882.89
2011	8310.13	86.75	8396.88	8223.38
2012	10822.14	149.33	10971.47	10672.82
2013	11948.91	145.68	12094.59	11803.22
2014	10887.83	268.54	11156.37	10619.28

2015	8549.97	296.51	8846.47	8253.46
2016	7636.67	836.30	8472.97	6800.37
2017	9054.61	1527.57	10582.19	7527.04
2018	8348.60	1420.43	9769.03	6928.16

Kaynak:https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-dogu-ve-korfez/irak/ulke-profili/turkiye-ile-ticaret

Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ülkelerden biri olan Irak'ta, DEAŞ'ın Musul'u ele geçirdiği 2014 yılına kadar ihracatımız her yıl artışta olsa da, 2014 yılından sonra bir gerileme yaşanmıştır. Son 9 yılın verilerine göre en çok ihracat yapılan sene 2012'dir. Irak'a yapılan ihracat hacmi her ne kadar büyük olsa da, ithalat hacmi küçüktür. 2016 yılına kadar ithalat hacmi 1 milyar dolara ulaşamamıştır. Fakat 2017 yılından sonra artan bir ithalat hacmi ile birlikte toplam hacim 2 yıllık duraklamanın ardından yeniden yükselmiştir. Türkiye'nin Irak'a ihracatında en yüksek pay mücevherat ve buğday unu olurken, ithalatta en çok altın ve petrol yağı kalıntıları vardır. Şekil 10'da ihracat verileri yer almaktadır. Irak ile gerçekleştirilen ihracatın 2013 yılında en yüksek seviyeye ulaştığını ve geçen yıl 8.3 Milyar Dolar civarında seyrettiğini görmek mümkündür. Şekil 10'da ihracat miktarları verilmiştir. Irak'a gerçekleştirilen ihracatın 12 milyar dolar ile 2013 yılında en yüksek seviyeye ulaştığı görülmektedir.

Şekil 12. Türkiye-Irak 2003-2018 İhracat Değerleri

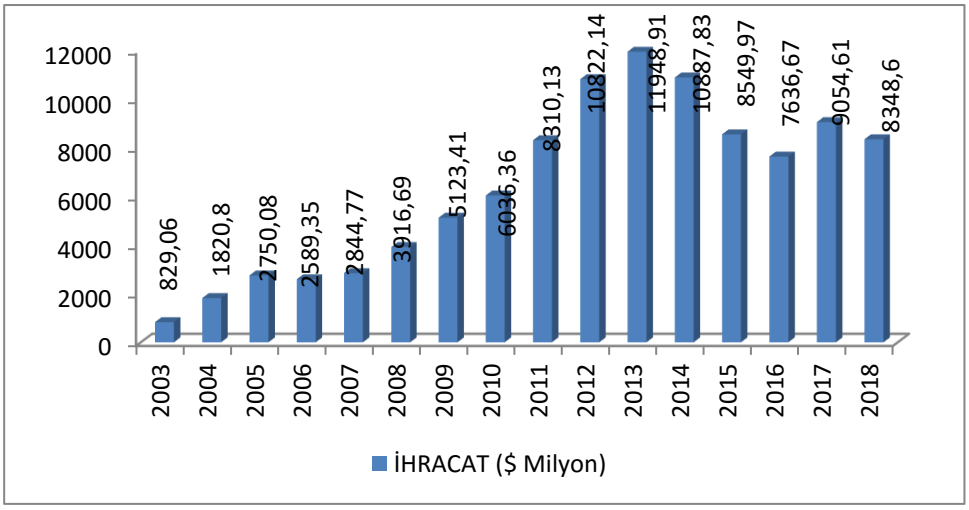

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 11'de ithalat miktarları verilmiştir. Irak'tan yapılan ithalat 2003-2015 döneminde yakın değerlerde seyretse de 2015 yılında 296,51 milyon dolardan 2016 yılında 836,3 milyon dolara yükselmiştir.

Şekil 13. Irak ile 2003-2018 İthalat Değerleri

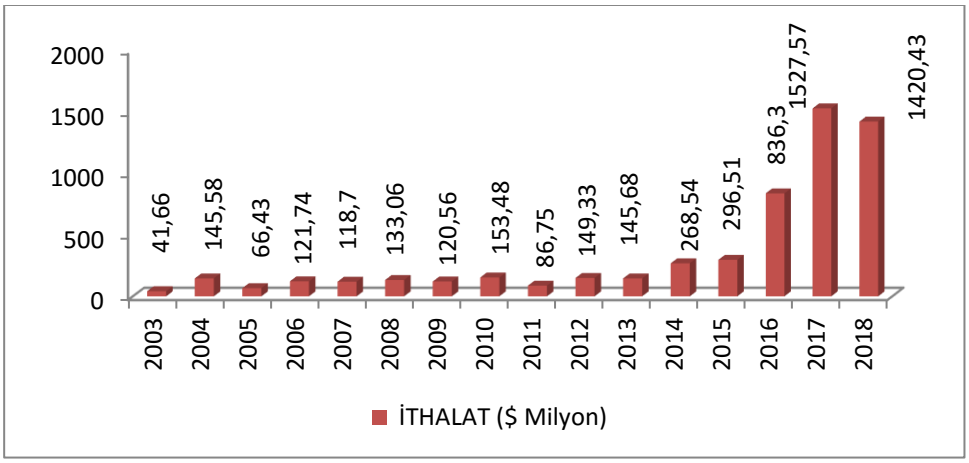

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo 25'de Türkiye'nin Irak'a en çok ihracat ettiği ürünler gösterilmiştir.

Tablo 32.İhracat Yapılan Ürünler

GTİP	**ÜRÜNLER**	**2016**	**2017**	**2018**
	TOPLAM İHRACAT	**7636 670**	**9054 612**	**8 350 702**
7113	Mücevherci eşyası ve aksamı (kıymetli metallerden veya kıymetli metallerle kaplama metallerden)	547 010	958 817	1129 242
1101	Buğday unu/mahlut unu	492 557	579 376	528 178
0207	Kümes hayvanlarının etleri ve yenilen sakatatı (taze, soğutulmuş veya dondurulmuş)	230 366	323 299	324 044
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi ve diğer ekmekçi mamüller, hosti, boş ilaç kapsülü mühür güllacı, pirinç kağıdı vb	299 596	300 065	312 537

9403	Diğer mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları	301 567	288 288	309 445
0407	Kuş ve kümes hayvanlarının kabuklu yumurtaları	232 789	314 154	306 069
9619	Hijyenik havlular ve tamponlar, bebek bezleri ve benzeri hijyenik eşya	190 648	190 795	167 308
8544	İzole edilmiş teller, kablolar ve diğer elektrik iletkenler; tek tek kaplanmış liflerden oluşan fiber optik kablolar	137 261	150 658	152 211
0805	Turunçgiller (taze/kurutulmuş)	205 448	138 944	136 368
9401	Oturmaya mahsus mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları	107 221	121 624	124 058
5702	Dokunmuş halılar ve dokumaya elverişli maddelerden diğer yer kaplamaları	88 669	144 520	121 143
3923	Plastiklerden eşya taşınmasına veya ambalajlanmasına mahsus malzeme, tıpa, kapak, kapsül ve diğer kapama malzemeleri	80 666	102 428	114 553
2002	Domates (sirke/asetik asitten başka usullerle hazırlanmış veya konserve edilmiş)	88 012	87 306	111 031
7306	Demir veya çelikten diğer ince ve kalın borular ve içi boş profiller	157 856	189 246	108 694
1512	Ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları ve bunların fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	370 876	252 021	97 896
3917	Plastikten hortumlar, borular ve bağlantı elemanları (manşon, nipel, dirsek, flanşlar, vb.)	77 810	83 009	96 894
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	82 646	81 019	92 092
2402	Tütün/tütün yerine geçen maddelerden purolar, sigarillolar ve sigaralar	55 616	82 515	85 210
6103	Erkekler ve erkek çocuklar için takım elbise, takım, ceket, blazer, pantolon, tulum ve şort (örme)(yüzme kıyafeti hariç)	42 946	75 925	80 891

6104	Kadın ve kız çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, etek, pantolon, tulum ve şort (örme)(yüzme kıyafeti hariç)	55 673	82 172	80 046
7214	Demir veya alaşımsız çelikten çubuklar (dövülmüş, sıcak haddelenmiş, haddeleme işleminden sonra burulmuş olanIar dahil)	141 304	97 723	79 013
3402	Yıkama, temizleme müstahzarları (sabunlar hariç)	61 007	68 030	74 871
7308	Demir veya çelikten inşaat ve inşaat aksamı, inşaatta kullanılmak üzere hazırlanmış demir veya çelikten sac, çubuk, vb.	126 702	89 770	74 742
3916	Plastikten monofiller, ince ve kalın çubuklar ve profiller (enine kesitinin en geniş yeri > 1mm)	57 615	71 312	73 833
7604	Aluminyumdan çubuklar ve profiller	54 933	63 907	73 251
1517	Margarin	108 149	74 936	72 849
6109	Tişörtler, fanilalar, atletler, kaşkorseler ve diğer iç giyim eşyası (örme)	70 119	86 878	66 805
8504	Elektrik transformatörleri, statik konvertörler (örneğin; redresörler) ve endüktörler	33 694	46 574	63 197
6802	Yontulmaya veya inşaata elverişli işlenmiş taşlar (kayagan taşı hariç), mozik için küp şeklinde taşlar, granüller	70 102	63 374	61 894
0713	Kuru baklagiller (kabuksuz) (taneleri ikiye ayrılmış)	66 348	64 252	61 272
4819	Kağıttan, kartondan, selüloz vatkadan veya selüloz lif tabakalarından kutu, mafhaza, torba vb.	58 693	71 612	60 977
4411	Ağaçtan veya diğer odunsu maddelerden lif levhalar	36 622	42 049	59 754
8418	Buzdolapları, dondurucular ve diğer soğutucu ve dondurucu cihazlar ve ısı pompaları	56 575	55 285	50 969
2106	Tarifenin başka yerinde yer almayan gıda müstahzarları	34 021	27 693	50 651
3004	Tedavide veya korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar (dozlandırılmış)	41 893	55 772	48 628

0406	Peynir ve pıhtılaşmış ürünler	50 051	43 193	48 149
5703	Halılar ve dokumaya elverişli maddelerden diğer yer kaplamaları (tufte edilmiş)	23 817	35 981	46 174
6203	Erkekler ve erkek çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, pantolon, tulum ve şort (yüzme kıyafeti hariç)	40 267	43 164	43 705
6204	Kadınlar ve kız çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, elbise, etek, pantolon etek, vb.(yüzme kıyafetleri hariç)	37 871	40 331	43 132
8507	Elektrik akümülatörleri (bunIaın separatörleri dahil)	24 806	30 313	42 659
	TOPLAM İHRACAT	**7636 670**	**9054 612**	**8350 702**

Kaynak:Trademap verileriyle tarafımızca oluşturulmuştur.

Irak'a en fazla ihraç edilen ürünler mücevherci eşyası ve aksamı (kıymetli metallerden veya kıymetli metallerle kaplama metallerden), buğday unu/mahlut unu, kümes hayvanlarının etleri ve yenilen sakatatıdır.

Tablo 26'da Türkiye'nin Irak'tan en çok ithal ettiği ürünler gösterilmiştir.

Tablo 33.İthalat Ürünleri

GTİP	**ÜRÜNLER**	**2016**	**2017**	**2018**
	TOPLAM İTHALAT	**836 298**	**1 527 573**	**1 420 433**
7108	Altın (platin kaplamalı altın dahil) (işlenmemiş veya yarı işlenmiş ya da pudra halinde)	768 576	1 398 993	1 251 303
2713	Petrol koku, petrol bitümeni ve petrol yağlarının veya bitümenli minerallerden elde edilen yağların diğer kalıntıları	15 878	51 976	53 505
7601	İşlenmemiş aluminyum	0	988	32 585
7408	Bakır teller	0	0	23 480
4707	Kağıt ve karton döküntü ve kırpıntıları	19 657	32 831	21 889
3915	Plastikten döküntü, kalıntı ve hurdalar	14 855	10 734	10 728
4101	Sığır (bufalo dahil) ve at cinsi hayvanların ham post ve derileri	4 311	9 866	7 427
7801	İşlenmemiş kurşun	46	1 915	3 918

4102	Koyun ve kuzuların ham derileri	301	1 299	2 325
0207	Kümes hayvanlarının etleri ve yenilen sakatatı (taze, soğutulmuş veya dondurulmuş)	78	429	1 907
7113	Mücevherci eşyası ve aksamı (kıymetli metallerden veya kıymetli metallerle kaplama metallerden)	577	1 952	932
9619	Hijyenik havlular ve tamponlar, bebek bezleri ve benzeri hijyenik eşya	0	546	633
4104	Sığır (buffalo dahil) ve at cinsi hayvanların dabaklanmış veya crust (arakurutmalı) post ve derileri	2 190	647	614
0407	Kuş ve kümes hayvanlarının kabuklu yumurtaları	414	138	575
2715	Esasını tabii asfalt, tabii bitümen, petrol bitümeni, mineral katran veya mineral katran zifti teşkil eden karışımlar	1 514	1 233	541
7403	Rafine edilmiş bakır ve bakır alaşımları (ham)	7	608	488

Türkiye'nin Irak'tan en fazla ithal edilen ürünler; kuş ve kümes hayvanlarının kabuklu yumurtaları, esasını tabii asfalt, tabii bitümen, petrol bitümeni, mineral katran veya mineral katran zifti teşkil eden karışımlar, Rafine edilmiş bakır ve bakır alaşımlarıdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. İHRACATÇI FİRMALAR İLE YAPILAN ALAN ARAŞTIRMASI

4.1.Araştırmanın Amacı :

Bu araştırmanın amacı Türkiye'nin seçilmiş 5 İslam ülkesi ile dış ticaret yapan firma yetkilileri ile dış ticarette yaşanan zorluklar ve diğer hususları konu alan mülakat yaparak bu ülkelerle dış ticaret sorunlarının irdelenmesi amaçlanmıştır.

4.2.Verilerin Toplanması :

Araştırmada seçilmiş ülkeler olan Libya, İran, Mısır, Katar ve Irak ülkelerine ihracat yapan firmaların yöneticileri arasından seçilen 5 yöneticiye mülakat uygulanmıştır. Mülakatta firma yöneticilerine ;

1.İthalat ve ihracat yaptığınız ülkeler hangileridir?

2..Bu ülkelerle dış ticarette yaşanan sorunlar nelerdir?

3.Bu ülkelerle dış ticareti artırmaya yönelik gerekli uygulama önlemler sizce nelerdir?

4.Bu ülkelerle ithalat ve ihracatta Türkiye'nin avantaj ve dezavantajları nelerdir?

5.Bu ülkelerle ilgili dış ticarette şirketlerin dikkat etmesi gereken hususlar nelerdir? Soruları yöneltilmiştir.

4.3.Sınırlılıklar :

Bu araştırma 2019 yılında İstanbul'da Ortadoğu ülkelerine ihracat yapan firmaların yöneticileri arasından seçilen 5 yöneticinin verdiği cevaplarla sınırlıdır.

4.4. Mülakat sonuçlarının Değerlendirilmesi :

Firma yöneticileri ile yapılan mülakatlar neticesinde her sorunun cevapları tek tek değil ortak ifade olacak şekilde derlenmiş olup aşağıda yer almaktadır.

1.Araştırmaya katılan yöneticiler "İthalat ve ihracat yaptığınız ülkeler hangileridir?" sorusuna Libya, Mısır, İran, Katar, Irak ülkelerinden biri veya birkaçı olduğu ifade edilmiştir.

2.Araştırmaya katılan yöneticiler "Bu ülkelerle dış ticarette yaşanan sorunlar nelerdir?" sorusuna aşağıda özetlenen cevapları vermişlerdir.

-En önemli sorun bölgedeki güvenlik sorunudur.

-Irak ve Suriye'de yaşanan olaylar bu ülkelerle dış ticareti olumsuz etkilemiştir.

-Bazı ürünlere konan kotalar ve gereksiz bürokratik işlemler dış ticareti olumsuz etkilemektedir.

-Suriye'de meydana gelen krizin sınırda bulunan şehirlerimizde, Suriye olaylarıyla beraber iktisadi yaşam büyük hasar almıştır.

-Belirsizlik ortamı, Suriye ile direkt ticari ilişki içinde bulunan ya da Suriye üzerinden Ortadoğu devletleriyle ticari ilişki kuran şehirlerimizde ticari ilişkilerin düşmesine sebep olmuştur.

-Suriye'de meydana gelen olayların Türkiye ekonomisine en önemli tesiri dış ticaret sahasında kendini hissettirmektedir.

-Kriz, yalnızca Suriye'ye zarar vermekle kalmamakta, Suriye yoluyla Ortadoğu ülkelerine gerçekleştirilen ihracatı da duraklatmaktadır.

3.Araştırmaya katılan yöneticiler "Bu ülkelerle dış ticareti artırmaya yönelik gerekli uygulama önlemler sizce nelerdir?" sorusuna aşağıda özetlenen cevapları vermişlerdir.

-Türkiye ile Ortadoğu ülkeleri arasında dış ticareti geliştirmeye yönelik işbirliği anlaşmaları yapılmalıdır.

-Dış ticareti kolaylaştırmaya yönelik önlemler artırılmalıdır.

-Dış ticaret seviyesinin artırılmasına yönelik çalışmaların hükümetlerce artırılması gerekmektedir.

-Bu devletlerle dış ticaretinin istikrara kavuşturulması önemlidir.

-Politik ilişkileri daha çok ilerletmesi gerekmektedir.

4. Araştırmaya katılan yöneticiler "Bu ülkelerle ithalat ve ihracatta Türkiye'nin avantaj ve dezavantajları nelerdir?" sorusuna aşağıda özetlenen cevapları vermişlerdir.

-Bu ülkelerle ortak tarihsel geçmişe, kültüre ve dine sahip olması,

-Yakın bir coğrafi konumda bulunmaları,

-Ortadoğu ülkelerine nazaran Türkiye'nin daha gelişmiş üretim olanaklarına olması

-Dış ticaret konusunda Türkiye'nin farklı alternatifler sunabilmesidir.

-Bölge Türkiye için mühim bir ihracat potansiyelini elinde bulundurmaktadır.
-Bölge ile olan coğrafi yakınlığımız, bize önemli bir ihracat üstünlüğü sağlamaktadır. şeklinde görüş bildirmişlerdir.

5. Araştırmaya katılan yöneticiler "Bu ülkelerle ilgili dış ticarette şirketlerin dikkat etmesi gereken hususlar nelerdir?" sorusuna aşağıda özetlenen cevapları vermişlerdir.
-Pazar analizi yapılmalı, her ülkenin kendine mahsus özellikleri göz önüne alınmalıdır
-Pazara katma değeri ve kar marjı yüksek ürünler ihraç edilmelidir.
-İhracatçılar imajımızı kötü etkileyecek davranışlardan kaçınmalıdır.
-bu ülkelerde bayiler oluşturmalıdır.
-Türkiye'nin dünyada söz sahibi olduğu tekstil, kuyumculuk gibi sektörlerin bu pazarlarda rekabet gücü yüksektir. Bu ürünlerin ihracatına yönelik teşviklerin artırılması ile özetlenecek cevapları vermişlerdir.

SONUÇLAR

Seçili 5 İslam ülkesi olan Libya, İran, Mısır, Katar ve Irak ile dış ticaretimizin incelendiği çalışmamız ile ulaşılan sonuçlar olarak;

Türkiye ve Libya arasında gerçekleştirilen ihracat 2010 yılına kadar sürekli artarken 2011 yılında %50'den fazla azalmıştır. 2012 yılında tekrar artışa geçse de 2017'ye kadar azalarak devam etmiştir. İthalat ise 2006 yılına kadar en yüksek seviyeye ulaşmıştır.

İran'a gerçekleştirilen ihracat 2012 senesine kadar devamlı olarak artmıştır fakat 2013 yılında %50'den fazla azalmıştır. 2016 senesinde tekrar artış göstermiş ancak azalarak devam etmiştir. İthalat ise dalgalı bir seyir izleyerek 2017 senesinde 7 milyar dolar seviyesinde kalmıştır. Türkiye'nin İran ile gerçekleştirdiği ihracat 2015 senesine kadar devamlı olarak artış göstermiş, 2017 yılında %50'den fazla azalmıştır. 2018 yılında 2 milyar dolar civarında olmuştur. İthalat ise dalgalı bir seyir izlemiş, 2017 yılında 1.7 milyar dolar seviyesinde kalmıştır.

Türkiye'nin Katar'a olan ihracatı incelendiğinde 2002 ve 2018 yıllarındaki ihracat oranları diğer yıllara göre önemli bir artışa sahiptir. 2011 yılında ihracat değeri düşük olsa da ithalatın en yüksek olduğu yıl da 2011'dir. 2010-2014 yılları dışında Katar ile Türkiye arasındaki ticarette Türkiye'nin ithalattan daha çok ihracat yaptığı görülmektedir.

Irak ve Türkiye'nin dış ticareti incelendiğinde Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ülkelerden birinin Irak olduğu görülmektedir. 2014'e kadar, DEAŞ'ın Musul'u ele geçirmesine kadar, ihracat oranı artmış bu yıldan sonra gerileme yaşanmıştır. En çok ihracat yapılan yıl 2012'dir. İhracat hacmi çok büyük olsa da ithalat hacmi küçüktür. 2017 yılından sonra artan bir ithalat hacmiyle beraber toplam hacim iki yıllık duraklamadan sonra tekrar yükselmiştir.

Çalışma çerçevesinde incelenen 5 İslam ülkesiyle yapılan dış ticaret değerlendirildiğinde;

- Türkiye'nin seçilen ülkelerden Irak, Katar, Mısır ve Libya ile dış ticaretinde son yıllarda dış ticaret fazlası verdiği görülmektedir. İran'dan petrol ve doğalgaz ithalatı nedeniyle bu ülkeye karşı dış ticaret açığı verilmektedir.
- Irak, Mısır, İran ve Libya'da yaşanan siyasi çalkantılar bu ülkelerle dış ticaretimizde büyük değişimlere neden olmuştur. Bu durum Irak dışında diğer üç ülke ile dış ticaretimizi olumsuz etkilemiştir
- Türkiye'nin İslam ülkeleriyle ticaretinin arttırılması dış ticaret açığımızın azaltılmasına katkıda bulunacağı değerlendirilmektedir.
- Türkiye İslam Ülkeleriyle daha iyi politik ilişkiler kurarak dış ticaretini artırması önerilmektedir.
- Türkiye ile seçili ülkeler arasındaki dini, tarihi ve kültürel yakınlık dış ticaretimizin arttırılmasında olumlu bir faktördür.
- İncelenen ülkelere ihracatımızın arttırılmasında devletin aktif rol alması önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

ADIGÜZEL, M.(2011a). Bilgi Toplumu ve Küreselleşme Bağlamında Küresel Rekabet Ortamı, Nobel Yayınevi, Ankara

ADIGÜZEL, M.(2011b). KÜRESEL REKABET GÜCÜ ve Türkiye için Sistematik ve Eklektik Bir Yaklaşım, Nobel Yayınevi, Ankara

AKTAŞ, C. (2000). *5 Nisan 1994 Ekonomik İstikrar Programı Öncesi ve Sonrası İthalat Fonksiyonu Katsayılarının Değişip Değişmediğinin Belirlenmesi*. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5(2).

ALKINOĞLU, L. (1999).Türkiye'de *Uygulanan İstikrar Politikaları Ve Sonuçları*. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (15). Ss.307-319.

BİLGİN, C., & SAHBAZ, A. (2009). Türkiye'de Büyüme Ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkileri.

https://www.ticaret.gov.tr/istatistikler/dis-ticaret-istatistikleri

https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/libya/ulke-profili/ekonomik-gorunum/turkiye-ile-ticaret (Erişim: 12.04.2019)

https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-asya/iran/ulke-profili/ekonomik-gorunum/turkiye-ile-ticaret (Erişim 13.04.2019)

https://unctad.org/en/Pages/Home.aspx (Erişim: 11.04.2019)

https://www.igeme.com.tr/ (Erişim 15.04.2019)

https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-dogu-ve-korfez/katar/ulke-profili/turkiye-ile-ticaret (Erişim 11.04.2019)

https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-dogu-ve-korfez/irak/ulke-profili/turkiye-ile-ticaret (Erişim 10.04.2019)

https://www.trademap.org/Index.aspx (Erişim 12.04.2019)

https://www.verginet.net/Sirkuler.aspx?ID=788 06.06.2006 tarih ve 26190 sayılı 2006/6 nolu Dış Ticaret Müsteşarlığı tebliği, , (05 Ocak 2007). (Erişim: 01.04.2019)

http://www.resmiistatistik.gov.tr/

DEMİR, S. (2010). *2001 Krizi Sonrasında Türkiye Ekonomisinde İktisadi Büyümenin Kaynakları Ve Sonuçları* (Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. Bursa.

EROĞLU, N. (2004). *Türkiye'de Parasal Kesim ve Merkez Bankası İşlemlerinin Analizi,* İstanbul: Der Yayınları

FIRAT, O. ve BAYAR, F. (2004). *Cumhuriyetin 80. Yılı Özel Sayısı*. Ankara: Hazine Yayınları

KANCA, O. C. (2012). *1950-1960 Arası Türkiye'de Uygulanan Sosyo-Ekonomik Politikalar*. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(19)

KARAÇOR, Z., & ALPTEKİN, V. (2006). *1980 Sonrası İstikrar Politikaları Işığında Türkiye Ekonomisinin Trend Analizi Yardımıyla Değerlendirilmesi*

KARAHAN, K., & CANITEZ, M. (2008). *Uygulamalı İhracat İthalat İşlemler ve Dökümantasyon*, 2. Baskı. Gazi Kitabevi. Ankara.

KILINÇ SAVRUL, B., ÖZEL, H. A. ve KILIÇ, C. (2013). *Osmanlı"nın Son Döneminden Günümüze Türkiye'de Dış Ticaretin Gelişimi*. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 8(1). s.58.

ÖZAY, N. (2019) *Türkiye'de Dış Ticaret Kolaylıklarının Artırılması Bakımından Yetkilendirilmiş Ekonomik Operatör (Aeo) Sisteminin Değerlendirilmesi*. (Dokotra Tezi). Ankara. Gazi Üniversitesi. 2019.

ÖZDEMİR, V. (2014). *Türkiye'de Planlı Kalkınma Deneyimleri*, Marmara Üniversitesi.

PARASIZ, İ. (1998) *Türkiye Ekonomisi: 1923'den Günümüze Türkiye'de İktisat ve İstikrar Politikaları Uygulamaları,* Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

SAKARYA, A. (2014). *Türkiye'de Ekonomi Politikaları ve Ülke Mekânında Değişim (1980-2012)*. *Megaron*, *9*(4).

SEYİDOĞLU, H. (2001). *Uluslararası İktisat*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.

SUNGUR, O. (2015). "2000 Sonrası Türkiye ekonomisi: Büyüme, Enflasyon, İşsizlik, Borçlanma Ve Dış Ticarette Gelişmeler". Toplum ve Demokrasi Dergisi, 9(19-20).

TAPŞİN, G. ve KARABULUT, A. T. (2013). *Reel Döviz Kuru, İthalat ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği*. Akdeniz İİ BF Dergisi,(26), Ss.190-205.

TOKGÖZ, E. (2004). *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 7.Baskı, Ankara: İmaj Yayınevi

UÇKAÇ, A. (2010). *Türkiye'de Neoliberal Ekonomi Politikaları Ve Sosyo-Ekonomik Yansımaları*. Maliye Dergisi. 158. Ss.422-430.